

Kanonisoimattomia lukuja keskiajan pohjois-eurooppalaisessa kirjallisuudessa

Lars Boje Mortensen, Tuomas M. S. Lehtonen & Alexandra Bergholm (toim.): The Performance of Christian and Pagan Storyworlds. Non-Canonical Chapters of the History of Nordic Medieval Literature. Medieval Identities. Socio-Cultural Spaces 3. Brepols 2013. 448 s. ISBN 978-2-503-54236-2.

Lars Boje Mortensenin ja Tuomas M. S. Lehtosen toimittama teos on monipuolinen katsaus keskiajan pohjoisen Euroopan vähemmän tunnettuihin, kanonisoimattomiin kirjallisiin lähteisiin. Kirjan näkökulma on monitieteinen; mukana on historioitsijoita, folkloristeja ja kielitieteilijöitä. Kokoelma koostuu kolmestatoista artikkelista, jotka on jaettu temaattisesti neljään eri osioon.

Ensimmäisessä latinankielisten laulujen, kirjojen ja kirkonmenojen vaikutusta pohjoisessa Euroopassa luotaavassa osiossa Åslaug Ommundsen tarkastelee liturgian lati-

nankielisten tekstien vastaanottoa. Vaikka latinaa osasivat kristikunnan pohjoisemmissa osissa vain harvat, Ommundsen osoittaa, että nekin rituaalit, joissa vieraan kielen sanoja ei ymmärretty, olivat merkityksellisiä sinänsä. Vieraskieli ja sen äänneet mystifioivat pelastushistoriallisen sanoman, ja muodollinen liturgia oli ”kokemuksellinen pikemmin kuin älyllinen” (s. 48). Tiedyt latinankieliset avainsanat auttoivat tunnistamaan messun eriosia. Tuomas Heikkilä käsittelee artikkelissaan läntisen Suomen alueen kirjallistumisprosessia erityisesti Kansalliskirjaston fragmenttikokoelman valossa ja esittelee näiden fragmenttien ajoituksen ja paikallistamiseen liittyviä tutkimustuloksia. Osion lopussa Tuomas M. S. Lehtonen tarkastelee *Ramus virens oliuarum* -hymniä ja Maskun kirkkoherra Hemminki Maskulaisen siitä vuonna 1616 tekemää kansankielistä käännöstä. Lehtonen tuo esille, miten käännös yhdisti kotoperäistä kalevalaista runomittaa ulkomaisten vaikutteiden kautta omaksuttuihin runomittoihin, muokkasi katolilaista perinnettä ja käänsi abstraktin ja merkityksiä vihaavan latinan kielen konkretiaa korostavaksi kansankieleksi.

Jonas Wellendorfin artikkeli aloittaa osion, jossa tarkastellaan kristillisen ja pakanallisen diskursusin vuorovaikutusta pohjoisessa Euroopassa. Wellendorfin käyttämä lähdeaineisto, Proosa-Eddana tunnettu teksti, kirjoitettiin

1200-luvun alussa, noin 200 vuotta islantilaisien kristinuskoon kääntymisen jälkeen. Wellendorf tarkastelee Proosa-Eddan prologiosia niin kutsutussa W-versiossa, jonka käsikirjoitus on ajoitettu vuoden 1350 vaiheille. Wellendorfin mukaan teksti osoittaa kirjoittajan tunteen hyvin latinankielistä kirjallisuutta ja osanneen soveltaa oppineisuuttaan omassa tekstissään. Henrik Janson kritisoi artikkelissaan monien muiden tutkijoiden tapaa käyttää Proosa-Edda lähteenä pakanallisen aikakauden tapojen ja uskomusten tarkastelussa. Hän tarkastelee tapautkimuksessaan Þórr-jumalan kalastusretki -teemaa, jossa pakanajumala kohtaa maailmankäärmeen (*Midgarðsormr*). Hän esittää, että kyseinen myytti ei olisi aito ja alkuperäinen skandinaavinen myytti, vaan että sen juuret olisivat kristillisessä perinteessä ja Vanhan Testamentin kertomuksessa merihirviö Leviatanista. Jansonin analyysi on mielenkiintoinen, mutta korostaa pohjoisen perifeerisen kulttuurin elementtien puhdasta kristillisyyttä ehkä vähän liikaa. Hänen käsittelyään olisi myös voinut hedelmöittää Fernand Braudelin ajatus ajan kerroksisuudesta – kussakin historian hetkessä läsnä olevista lyhyistä, keskipitkistä ja pitkistä kulttuurisista kerroksista.

Lauri Harvilahti tarkastelee artikkelissaan kristillisten ja paikallisten tapojen ja rituaalien vuorovaikutusta Pohjois-Euroopan itäisem-

mässä osassa kristillistymisen ensi vuosisatoina. Kuten Harvilahti kirjoittaa: ”Kansanuskomukset on usein sovitettu uusiin olosuhteisiin ’kääntämällä’ uudet uskonnolliset käsitteet paikalliseen uskonnolliseen rekisteriin” (s. 204). Pyhä Olavi esimerkiksi sai vaikutteita Ukko-jumalan roolista. Ukolle uhrattiin eläimiä, ja eläinuhreja pyhitettiin kristityssä kulttuurissa samaan tapaan myös pyhimyksille, mukaan lukien Pyhä Olavi, jolle uhrattiin lampaita.

Yhteisön opetusta ja kurinpitoa käsittelevässä osiossa Aidan Conti tarkastelee kansankielistä ”sauvakirkkosaarna” (*Kirkjodagsmal*, 1100-luvulta) tunnettua latinankieliseen perinteeseen perustuvaa kirkonvihkimissaarna. Sauvakirkkosaarna pidettiin vuosittain kirkon vihkimispäivää juhlistavassa messussa. Maallikkoyleisölle suunnattu saarna sisälsi runsaasti konkreettiseen toimintaan ohjaavaa moraalista opetusta, jossa kuulijoita kehoitettiin esimerkiksi hoitamaan kirkkoa rukoilemalla usein ja osallistumalla jumalanpalveluksiin. Slavica Rankovićin artikkelissa tarkastellaan 1200–1300-luvuilla kirjoitettuja islantilaissaagoja. Nykytutkimuksessa näiden saagojen normatiivinen korpus on muodostunut akateemisesti hyväksytyyn *Íslensk Fornrit* -editiosarjan mukaisesti. Ranković kuitenkin esittää, että islantilaissaagojen olemus kirjallisuutena ja toisaalta suullisesti esitettyinä tarinoina itsessään vastustaa kaikenlaista kanonisointia. Rankovićin analyysi on ajoittain hieman etnosentrinen, ja hänen artikkelissaan on myös yksi pieni sisällöllinen virhe sivulla 266: hänen mainitsemansa nainen Auðr ei ole *Eyrbyggja sagassa* Arnkell-nimisen päällikön vaimo, vaan Auðrin aviomies on Arnkellin sisarenpoika Þórarinn Musti. Puutteistaan huolimatta artikkeli ansaitsee – kritiikillä höystettynä – tulla huomioiduksi saagojen kanonisointua korpusta koskevilla keskusteluissa.

Irma-Riitta Järvisen artikkelin teemana on Pyhän Annan merkitys suomalaisessa ja karjalaisessa kansanperinteessä reformaation jälkeen. Pyhästä Annasta on jäänyt jälkiä muun muassa rukouksiin, vuodenvuorokierroon liittyviä tapoja koskeviin sanontoihin sekä loitsuihin. Esimerkiksi joulukuussa vietetävällä Pyhän Annan päivällä oli tärkeä rooli vuotuisten töiden jäsentämisessä, sillä naiset aloittivat jouluvalmistelunsa tuona ajankohdalla. Yhteisön opetusta käsittelevän osion päättää Linda Kaljundin artikkeli, joka tarkastelee 1200-luvulla kirjoitettua Henrikin Liivimaan kronikkaa. Kaljundi tuo esille, miten 1200-luvun historia tehtiin siinä muistettavaksi linkittämällä se esimerkiksi raamatullisiin tapahtumiin.

Kokoelman viimeisessä osiossa keskitytään runouteen. Pertti Anttonen on tutkinut 1200-luvun lopulla Englannissa kirjoitettua balladia Juudas Iskariotista sekä 1200-luvun lopulta peräisin olevaa Piispa Henrikin surmavirttä. Kummassakin tekstissä teemana on petos – toisessa Jeesuksen kavaltaminen ja jälkimmäisessä pyhän miehen surmaaminen. Hän tarkastelee näissä teksteissä tavattavia samankaltaisuuksia sekä kanonisoidun kristillisen tradition ulkopuolelta tulleita elementtejä. Anttonen osoittaa, että kumpikin laulu edustaa tavallista piirrettä kristillisten kertomusmotiivien populaarissa käsittelyssä. Sille oli ominaista varsinaisten teologien kysymysten välttäminen ja keskittyminen sosiaalisen ympäristön arkisiin konflikteihin – kuten vaikkapa petolliseen sisareen tai vaimoon, joita lauluissa syyllistetään Juudaksen ja Lallin tekojen aikaansaaneina tahoina. Else Mundal etsii artikkelissaan ”kadonneita” keskiaikaisia runogeneriä. Hän tarkastelee mahdollisuutta, että myös läntisessä Skandinaviassa olisi ollut elävä naisten harjoittama itkurunouden perinne, vaikka tästä ei juuri ole

jäänyt kirjallisia jälkiä. Mundalin mielestä itkuja ei ollut tarkoitettu muistiin merkittäviksi, minkä vuoksi runoutta ei ole säilynyt kirjallisessa muodossa jälkipolville. Kokoelman päättää Senni Timosen artikkeli, jossa Timonen analysoi kristilliseen perinteeseen pohjautuvia Neitsyt Maria -aiheisia Inkerin ja Karjalan naisten lauluja.

Kokonaisuudessaan Lars Boje Mortensenin ja Tuomas M. S. Lehtosen toimittama kokoelma on raikas ja oivaltava puheenvuoro tutkimukseen, joka koskee pohjoisen Euroopan kirjallistumista ja latinankielisen ja kansankielisen sekä kristillisen ja pakanallisen kulttuurin vuorovaikutusta. Kokoelman artikkelit ovat asiantuntevia, ja erityisesti suomalainen folkloristiikan tuntemus rikastuttaa kansainvälisen kirjan antia suuresti.

KIRSI KANERVA
TURUN YLIOPISTO

Valtionmuodostus 1500-luvun Puola-Liettua

Miia Ijäs: Res publica redefined? The Polish-Lithuanian transition period of the 1560s and 1570s in the context of European state formation processes. Tampereen yliopisto 2014. 253 s. Omakustanne.

Puolan monarkia, *rzeczpospolita*, yhtenä Koillis-Euroopan esimoderneista suurvalloista osallistui useimpiin aikakauden eurooppalaisiin suuntauksiin. Vuosien 1560 ja 1579 välisenä aikana puolalaisliettualaisen kansainyhteisön po-

liittisessä järjestelmässä tapahtui suuria muutoksia, jotka vaikuttivat myös harjoitettuun ulkopoliittikaan. Unionin solmiminen Lublinissa vuonna 1569 oli osoittanut perijättömän kuninkaan merkityksen; kuningas oli toiminut tasapainottavana tekijänä eri osapuolten välillä ja onnistunut vahvistamaan omistustaan ja henkilökohtaista asemaansa läänitysten antamisessa. Reaktiona tähän aateliset sopivat kuninkaan vallan rajoittamisesta korostamalla dynastian epäjatkuvuutta ja vaaleilla valitsemista vuonna 1572. Järjestelmä muuttui periytyvästä monarkiasta vaalikuninkuuteen, jossa tulevalle kuninkaalle asetettiin ehtoja.

Tänä aikakautena, jota pidetään jälkikäteen eräänlaisena kulta-aikana, valtiolla oli edessään suuria haasteita, jotka muokkasivat sen tulevaa poliittista, uskonnollista ja yhteiskunnallista elämää. Ulkopoliitikassa päätöksenteosta vastasivat pääosin kuningas ja hänen hovineuvonantajansa, mutta heidän oli aina otettava huomioon myös aatelisto, *szlachta*, joka asetti tiukat rajat kuninkaan vallalle. Kuninkaan täytyi olla neuvokas diplomaatti pystyäkseen toimimaan neuvottelijana ja sovittelijana sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla, kun poliittiset ja uskonnolliset intohimot olivat kiivaita.

Szlachta ei muodostanut yhtenäistä oppositiota kuninkaalle; sitä jakoivat yhteiskunnalliset, taloudelliset, etniset ja uskonnolliset erot. Aristokraattinen etuyhteisö laajensi valtiomuotoa vallitsevia perusnormeja, mikä johti valtaaan ja uutta luovaan askeleeseen eteenpäin. *Rzeczpospolitan* olemassaolon epävarmuus siirtymäkauden aikana ei saanut alkuaan ylhäisaateliston etuoikeuksien ja kuninkaan vallan välisestä ristiriidasta, eikä 1500-luvun oloista voi vetää suoraa kehitysviivaa 1700-luvun olosuhteisiin. Toisaalta jokainen hallitsijattomuuden aika aiheutti epävarmuutta kansainväli-

siin suhteisiin, mikä ilmeni Euroopan vallitsevaa tilannetta pohtivien ulkomaisten hallitsijoiden ja kuningashuoneiden pyrkimyksissä ja toimissa.

Varhaismoderniin valtiomuodostukseen kuuluu muutoksen ja jatkuvuuden välinen tasapaino; kyseessä on monitahoinen prosessi. Puolalais-liettualaisen *rzeczpospolitan* perustuslaillisen järjestelmän sisällä *szlachta* halusi määritellä uudelleen poliittiset hallintoelimensä ja säilyttää samalla yhteiskuntapoliittisen asemansa. Miia Ijäs keskittyy aikakauden poliittiseen ajatteluun ja käsittelee myös uskonnollisen ajattelun vaikutusta. Hän pohtii sitä, kuinka aatelisto ymmärsi poliittisen järjestelmänsä ja kuinka Puola-Liettua osallistui ja vaikutti 1500-luvun eurooppalaisiin valtiomuodostusprosesseihin. Kirjoittajan aiheena on päätöksentekoprosessi: oikean tasapainon luominen niin, että useimmat ihmiset pystyvät elämään sen kanssa.

Miia Ijäs on kehittänyt monimutkaista aihetta selkeästi ja tutkinut sitä eri näkökulmista. Tutkielman neljä analyysiin keskittyvää lukua vastaavat päätöksentekoprosessin neljää ajallista vaihetta. Luku I (sivut 49–93) liittyy tulevan muutoksen tunnistamiseen. Siinä käsitellään valtion rakennetta ja aikakauden poliittisten teoreetikojen *libertas*-käsitettä (katso sivulla 81 oleva taulukko). Luku II (sivut 93–135) liittyy muutoksen esivalmisteluihin. Siinä pääpaino on 1560-luvun sisäpolitiikassa, viimeisen Jagello-suvun kuninkaan Sigismund Augustin ulkopoliitikassa ja valtionvarainhallinnan taloudellisessa merkityksessä. Luvut III ja IV käsittelevät vaihtoehtojen välillä tasapainottelua ja puolalais-liettualaisen valtion olemassaolon vahvistamista (sivut 136–177 ja 178–216). Niissä esitetään mahdolliset vaihtoehdot kahden ensimmäisen vaalin aikana, niitä seurannut vakiintuminen ja toimival-

lanjaon uudelleenjärjestely. Ijäs vertailee esimerkiksi kolmen ensimmäisen valitun ehdokkaan sopimusartikloja, *pacta conventa* (katso sivulla 199 oleva taulukko). Paras mahdollinen ehdokas oli ”tavallisesti se, joka parhaiten varmistaisi vallitsevan kotimaan yhteiskuntapoliittisen järjestelmän ja kansainvälisten suhteiden jatkuvuuden”.

Varhaismodernin päätöksentekoprosessin yhdistäminen amerikkalaisen sosiologin Talcott Parsonin (1902–1979) AGIL-paradigmaan on hyvin omaperäistä. Kunkin luvun päätösosiossa Miia Ijäs viittaa järjestelmän neljään perustoimintoon, jotka ovat edellytyksenä minkä tahansa yhteiskunnan säilymiselle pitkällä aikavälillä. Tutkimuksessa asetetut kysymykset ovat ajankohtaisesti kiinnostavia yleisen historian alalla. Puolalais-liettualaisen esimerkin vetäminen yleiseurooppalaisen valtiomuodostusprosessin yhteyteen on erittäin ansiokasta. Yksilön identiteetin ja vapauden ongelma ja eri roolien tasapaino monikulttuurisessa kansainyhteisössä kosketti koko Eurooppaa kyseisenä aikana, ja tekee niin myös nykypäivänä.

Miia Ijäs käyttää Rooman, Krakovan, Varsovan, Tukholman ja Helsingin arkistoista peräisin olevaa materiaalia. Hänen lähestymistapansa tutkittavia ongelmia kohtaan, hänen valitsemaansa arkistomateriaali ja Puolan ulkopuolella huonosti tunnetut aika-aikestit ovat havainnollistavia ja luovat yhdessä teoreettisen mallin kanssa merkittävää uutuusarvoa. Tämän vahvasti suositeltavan tutkielman päättää huolellisesti laadittu kirjallisuusluettelo (sivut 231–247) ja suomenkielinen yhteenveto (sivut 248–253).

ALMUT BUES
DEUTSCHES HISTORISCHES INSTITUT
WARSCHAU, PUOLA

Historian- tutkimusta hyvinvointi- valtion iduista

Paavo Alaja: Suomen maalaisseurakuntien köyhäinhuolto luterilaisen ortodoksian aikana (1571–1686). Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 225, Helsingin yliopisto 2013. 450 s. ISBN 978-952-5031-74-4.

Paavo Alaja on tehnyt kirkkohistorian alaan kuuluvan väitöskirjan suomalaisten maalaisseurakuntien köyhäinhoidosta 1500- ja 1600-luvulla. Kyseessä on harvinaisen kiinnostava tutkimusasetelma: Miten köyhien ja vaivaisten asema muuttui, kun Ruotsi ponnisti 1600-luvulla yhdeksi Euroopan suurvalloista? Väitöskirja on kattava yleisesitys köyhäinhoidosta niinä vuosina, joihin heikommasta huolta pitävän suomalaisen hyvinvointivaltion idut yltävät.

Alajan tutkimus on nykyväitöskirjaksi varsin tuhti, noin 400 sivua, mikä selittyy osaksi monilla tutkimuskysymyksillä. Tavoitteena on ollut tutkia köyhäinhuolta pitäjakohtaisesti siten, että tarkasteluun on liitetty sekä maallisen esivallan toiminta että kirkkoon liittyvät kysymykset. Lisätutkimustehtävänä on ollut köyhyyden ja köyhien määrittely. Tutkija pyrkii tuomaan esille myös köyhäinhoidon alueellisia ominaispiirteitä.

Ensimmäisessä pääluvussa Alaja taustoitaa köyhyyteen liittyviä käsitteitä. Käsitettä *köyhäinhuolto* ei itse asiassa tunnettu vielä suurvalta-ajan Suomessa. Köyhiä – tai *vaivaisia* – ei hoidettu vaan heitä enemminkin *huollettiin*. Ensimmäisen pääluvun jälkeen tutkimus etenee kronologisesti vuodesta 1571 (valtakunnan ensimmäinen luterilainen kirkkojärjestys) vuo-

teen 1686 (ensimmäinen luterilainen kirkkolaki). Toisen ja kolmannen pääluvun taitekohta (1654) selittyy kuningatar Kristiinan kruunusta luopumisella, ja neljäs luku alkaa Kaarle XI:n täysi-ikäiseksi tulosta (1672). Vieläkin luontevampia taitevuosia olisivat ehkä olleet Alajan korostamat vuoden 1642 kerjuusääntö tai vuoden 1664 palkollisääntö, joka pakotti itselliset ja irtolaiset palvelussuhteiden solmimiseen.

Tekstiin ujutettu runsas yksityiskohtien määrä saattaa välillä uuvuttaa, mutta perusteellisuudesta on hyötyäkin. Vilkaisu henkilöhistoriaan herättää samantien kiinnostuksen. Kirjan sivuille on onnistuttu nostamaan menneitä vuosisadoilta muun muassa Kolmulainen Simo, karkulainen (Pyhäjoki) ja Helga, surkea akka (Sulka-va). Myös aluerajaus on kokonaan kattava. Syynä laajaan maantieteelliseen rajaukseen on tutkimuksen eteneminen lähteiden ehdoilla: koska lähdeaineisto on fragmentaarista, käsittely on ulotettu kaikkeen saatavilla olevaan aineistoon. Ahvenanmaan osuus tosin korostuu, koska sieltä on säilynyt ainutlaatuisen kattava kokoelma lääninrovasti Boëtius Mureniuksen rovastintarkastuspöytäkirjoja vuosilta 1637–1666. Kokoelman avulla on mahdollista seurata Ahvenanmaan seurakuntien köyhäinhuolto vuodesta toiseen. Ahvenanmaalla näkyi varsin pian esimerkiksi vuonna 1642 annetun kerjuusäännön vaikutus. Kerjääminen haluttiin tässä vaiheessa rajata ainoastaan sellaisten valtakunnan alamaisten oikeudeksi, joilla ei ollut muuta toimeentulon mahdollisuutta. Työntekoon kykeneviä ei haluttu kerjuulla nähdä, ja luvattomaan kerjäämiseen alettiin puuttua yhä tiukemmin.

Köyhäinhuolto sai luterilaisuuden vaikutuksesta jonkin verran uusia muotoja, mutta keskeisenä tukijalkana 1600-luvun syrjäytyneillä säilyi suvun antama suoja. Alajan mu-

kaan tarkemman sukututkimuksen kautta olisi mahdollista saada selville, mistä kerjäläiset olivat lähtöisin ja ketä heidän sukulaisensa olivat. Miksi osa jäi oman onnensa nojaan? Alustavan tarkastelun perusteella halvaantuneet saivat turvaa perheenjäseniltään, mutta spitlaaliin sairastuneilla tilanne oli toinen. Uskelan Hakostaron kylässä oman huonekuntansa ulkopuolelle joutui spitlaalinen Kerttu Tuomaantytär, joka saattoi olla samassa kylässä asuneen talonpojan Jaako Tuomaanpojan sisar. Yleensä kyläkuntien kerjäläiset eivät kuitenkaan liene olleet sukua samassa kylässä asuneille talonpojille.

Nyky-Suomessa hyvinvointiyhteiskunnan romuttamisen merkkinä on pidetty sitä, että Helsinkiin rakennetaan lastensairaala verovarojen sijasta vapaaehtoisvaroin. *Helsingin Sanomissa* julkaistiin rahankeräyksen alkuvaiheessa kolumni ”Lastensairaala ei nouse kolehtiroposin”.¹ 1600-luvulla apua tarvitsevia tuettiin usein nimienomaan kolehtivarjoilla. Spitaalini leivissä Ahvenanmaalle perustettiin Gloskärin saarelle vuonna 1653 hospitaali. Kun kruunu ei pystynyt ylläpitämään hospitaalia, toiveet kohdistuivat vapaaehtoiseihin lahjoituksiin. Ahvenanmaan satamiin pystytettiin uhritukkeja (keräyslippaita), joihin kertyneet varat käytettiin hospitaalini hyväksi.

Alajan teos on erinomaisen tervetullut lisä varhaismodernin ajan tutkimukseen. 1600-luvun köyhäinhoidosta ei ole tehty aikaisemmin perusteellista alkuperäislähteisiin pohjautuvaa selvitystä. Kaarlo Arffmanin teos *Auttamisen vallankumous* (2008) käsittelee 1500-lukua, ja Panu Pulman väitöskirja *Fattigvård i frihetstidens Finland: en undersökning om förhållandet mellan centralmakt och lokalsamhälle* (1985) puolestaan 1700-lu-

1. Päivi Punkka, Lastensairaala ei nouse kolehtiroposin. *Helsingin Sanomat* 8.6.2013.

kuu. Alajan tutkimus tarjoaa myös mielenkiintoisia mahdollisuuksia aiheen syventämiseksi. Mikrohistoriallisesti kiinnostava hahmo on esimerkiksi ahvenanmaalainen Mats, joka sokeutui lapsena siskon heitettyä tuhkaa hänen silmilleen. Sittemmin Sokea Mats rikastui kerjäämisellä siinä määrin, että pystyi avustamaan talonpoikia antamalla heille lainaa. Vertailukohtia Matsille löytyy muualtakin Euroopasta. Kun Matsin perintöasiaa käsiteltiin oikeudessa, kirkkoväärti kertoi, miten eräs hänen sukulaisensa oli kerjännyt Tukholmassa niin suuren omaisuuden, että oli pystynyt ostamaan talon Södermalmilta. Alaja tuntee hyvin myös muualla Euroopassa tehtyjä köyhäinhoidon historiaan liittyviä tutkimuksia. Ne keskittyvät tosin yleensä kaupunkien oloihin, ja maaseutu on tutkimuskohteena harvinainen poikkeus. Muualla tehtyjen tutkimusten avulla voisi kuitenkin kenties pohdita, miten 1600-luvun yhteisö reagoi siihen, kun avustettavasta tuli avustaja.

RITVA KYLLI
OULUN YLIOPISTO

Suomalaisen kylpylä-kulttuurin komeat kuvat

Liisa Suvikumpu: Suomalaiset kylpylät. Kotimaisen kylpylä-kulttuurin historiaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014. 240 s. ISBN 978-952-222-239-8.

Euroopan historian dosentti Liisa Suvikumpu kertoo uudessa kirjassaan suomalaisten ja hieman ulkomaisten kylpyläiden historiasta. Yksittäisistä suomalaisista kylpy-

löistä on kirjoitettu aiemminkin, mutta Suvikummun kirja on ensimmäinen, joka kokoaa kylpyläiden tarinat yksiin kansiin.

Kylpylävillitys levisi keskisestä Euroopasta Suomeen jo 1600-luvun lopulla, jolloin Kupittaaan lähteelle Turkuun alkoi saapua matkajia kauempaakin nauttimaan kuuluisaa terveysvettä. Lähteeseen ei suinkaan menty uimaan, vaan vettä nautittiin sisäisesti useita kertoja päivässä. Lähteiden vesiä tutkittiin myös tieteellisesti, jolloin huomattiin eri lähteiden sisältävän eri mineraaleja. Eri lähteet paransivat siten eri sairauksia.

Suomessa oli tosin jo vuosisatojen ajan ollut käytössä oma perinteinen vesihoito eli sauna. Se otettiin osaksi hoitoja myös kylpylöissä. Suomalaisten usko saunan parantavaan voimaan oli kova, sillä saunaa suositeltiin 1800-luvun *Lääkärehdessä* avuksi moneen vaivaan. Ei siis ihme, että suomalaisten oli helppo uskoa myös muiden vesihoidojen voimaan.

Kylpyläiden eurooppalaisesta historiasta olisi mielellään lukenut hieman enemmänkin, sillä kirjan alussa hypitään vuosisadasta toiseen varsin vauhdikkaasti ja yleistäen. Sen sijaan suomalaisen kylpyläkulttuurin historiasta kerrotaan huomattavasti tarkemmin. Kiinnostavaa tekstiä elävöittävät hyvin valitut lainaukset tunnetuilta kylpylävierailta, kuten Elias Lönnrotilta, Aleksis Kiveltä ja L. Onervalta, joka kokeili Loviisan kylpylässä suosittuja radiumhoitoja.

Kylpylät ja niiden hoidot muokkasivat myös ihmisten sairauksia. 1800-luvulla kylpylöissä hoidettiin hermosairauksia kuten hysteriaa, jonka hoitomuodot kopioitiin Saksan kuuluisista kylpylöistä. Säännöllisesti saatu kylmä vesisuihku rauhoitti hysteerikon hermot. Kuhnemann oli 1900-luvun alussa uutuus, joka levisi Suomeen vauhdilla. Istuma-ammeen viileässä vedessä istumisen uskottiin parantavan useita vaivoja. Aikakauden sa-

nomalehdissä käytiin välillä kiivas-takin keskustelua kuhnimisen vaikutuksista.

Kylpylät sijaitsivat aina mahdollisimman kauniissa ympäristössä ja arkkitehtuuriin kiinnitettiin erityistä huomiota. Porvariston kauneusihanteisiin sopivat huvilamaiset rakennukset ja hyvin hoidetut puutarhat olivat tärkeä osa kylpylävierailun onnistumista. Kylpyläkaupunkien infrastruktuuri olikin yleensä erinomaisessa kunnossa. Niin Hankoon kuin Naantaliinkin luotiin kauniita kävelyreittejä, katuja kivetettiin ja kylpylävieraiden näköaloja häirinneet roskat kiikutettiin pikavauhtia pois kaduilta. Kylpylät olivat paikkakunnalla niin merkittävä työllistäjä, että vieraiden hyvinvoinnin takaaminen oli lähes kaikkien asukkaiden yhteinen projekti.

Kylpylöissä käytäydettiin etekin mukaisesti ja muiden vieraiden kanssa seurustelu oli tärkeässä roolissa. Onnekkaimmat löysivät vieraiden joukosta kohtalotovereita tai muuten mukavaa seuraa. Kylpyläpäivien rytmi toistui aina samanlaisena sisältäen ateriat, hoidot, kevyet kävelyretket tai seuralit.

Puolet kirjasta vie Suomen kylpyläiden yksityiskohtainen esittely paikkakunnittain. Vanhat kuvat näyttävät hätkähdyttävästi, miten upeaa arkkitehtuuria kylpylöissä aikoinaan oli. Suuri osa vanhoista kylpylärakennuksista on sittemmin tuhoutunut tai purettu kylpyläkulttuurin hiipussa toisen maailmansodan jälkeen. Uusi nousu koitti 1970-luvulla aluksi sotainvalidien kuntouttamisen myötä. 1980-luvulta lähtien alan valtasivat uudenlaiset elämyskeskukset, joissa nykymaailman kiireiset ihmiset voivat ladata akkujaan viettämällä viikonlopun irti arjesta.

Kuten kirjoittaja toteaa, nykypäivän kylpyläkulttuuri muistuttaa monin tavoin sadan vuoden takaisia aikoja. Vedessä olemisesta nauttiminen, uiminen ja erilaisista

hoidoissa istuminen ovat käytännössä samanlaisia kuin ennenkin. Vain nimet ovat muuttuneet. Sata vuotta sitten oli trendikästä istua männynhavukylvyssä, nykyään taas muodissa on kuumakivi-terapia tai My Body Time -erikoishoito.

Kun päivän liikunnallinen osuus on saatu pois päiväjärjestyksestä, on aika syödä, juoda ja juhla. Tämä on sittenkin kautta aikojen ollut monille kylpylävieraille se matkan pääasia.

Suomalaiset kylpylät -kirja on kirjoitettu sen verran viihdyttävästi, että sen voi ottaa mukaan lukemiseksi vaikkapa kylpylälomalle. Upeat kuvat menneistä aurinkoisista kesistä ja kylpylävieraiden ajanvietosta täydentävät kokonaisuutta hienosti.

RAUNO LAHTINEN
TURUN YLIOPISTO

Psykiatria- tieteen juuria etsimässä

Helena Hirvonen: Suomalaisen Psykiatriatieteen juuria etsimässä. Psykiatria tieteenä ja käytäntönä 1800-luvulta vuoteen 1930. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden väitöskirja No 72, Itä-Suomen yliopisto 2014. 344 s. ISBN 978-952-61-1340.

Helena Hirvosen tutkimuksen kohteena on suomalaisen psykiatriatieteen kehityskaari osana eurooppalaista kehitystä. Hirvonen osoittaa, miten vahva yhteys suomalaisilla lääkäreillä oli psykiatrian keskeisiin keskuksiin, joista useimmat sijaitsivat Saksassa. Työssä nousevat esiin uusimman tiedon välittäjät, joiden sosiaalinen pääoma

karttui seuraamalla uusinta kansainvälistä tutkimusta, verkottamalla alan huippuosaajin ja työskentelemällä alan huipputiedemiesten klinikoilla ja laboratorioissa. Hankittu tieto saatettiin kollegojen käyttöön matkakertomuksissa ja tieteellisissä artikkeleissa ja oppilaille tietoa levitettiin luennoilla.

Työn laajan monitieteisen perspektiivin mahdollisti osaltaan tekijän koulutus ja kokemus hoitotieteessä. Tekijä hallitsee erinomaisesti psykiatrian käsitteistön ja tautien terminologian. Työssä on kaksi osaa. Ensin analysoidaan psykiatrian tieteellistymistä, sen hoitomenetelmien kehittymistä ja tämän jälkeen uuden tiedon soveltamista käytäntöön pitkällä aikavälillä.

Työssä keskeisen sijan saavat seuraavat kysymykset: Mitkä sisäiset tekijät vaikuttivat suomalaisen psykiatriatieteen syntyyn ja kehitykseen? Minkälaisia vaikutteita suomalainen psykiatriatiede omaksui ulkomailta? Minkälainen merkitys suomalaisen psykiatriakunnan verkostoitumisella oli psykiatriatieteen kehitykseen? Tutkimuksen loppuosassa tekijä pyrkii selvittämään psykiatriatieteen uusimpien käytäntöjen ja hoitomuotojen soveltamista käytäntöön, esimerkkinä Niuvanniemen potilaiden sairaskertomukset. Lopuksi tekijä arvioi suomalaisen psykiatriatieteen teoreettista ja käytännön osaamista.

Analysoidessaan suomalaisen psykiatriatieteen juuria tekijän käyettävissä on ollut laaja kansainvälinen tieteellinen aikalaikirjallisuus, jonka keskeiset teokset ovat Lapinlahden sairaalan niin kutsuttujen vanhojen kirjojen kokoelmassa. Lääkintöhallituksen arkistossa säilytettävät lääkärin matkakertomukset ja alan aikakauslehdissä julkaistut artikkelit ovat auttaneet tekijää jäljittämään uusien hoitomuotojen omaksu- mista ja suomalaisten lääkärin verkottumista alan kansainvälisiin

asiantuntijoihin. Kysymys siitä, miten uusimpia hoitomuotoja sovellettiin käytäntöön, selviää Niuvanniemen potilaiden sairaskertomuksista. Tämä aineisto valaisee paitsi hoitomuotoja myös lääkärin aseiteita ja arvostuksia.

Tutkimuksessaan tekijä nojautuu osittain sosiaalisen pääoman ja innovaatioiden leviämisen teorioihin. Hän esittää käyttävänsä teorioita heuristisesti eli arvioi teoriaa suhteessa tutkimuskohteeseen. Tekijän metodina on sekä kvalitatiivinen että kvantitatiivinen analyysi. Hän tuntee erinomaisesti aikaisemman Suomessa tehdyn tutkimuksen ja käyttää hyväkseen kansainvälistä ruotsin-, saksan-, englannin- ja venäjänkielistä tutkimusta.

Saksa oli suomalaisten psykiatrian asiantuntijoiden ensisijainen opintomatkojen kohde ja uusimmat hoitomuodot omakuttiin vain vähäisellä viiveellä. Hirvonen on analysoinut monitasoisesti matkojen antia. Lapinlahden sairaalan kirja-aarteiden ja niiden käytön perusteella tekijä osoittaa, miten aktiivisesti suomalaiset lääkärit seurasivat psykiatrian kehitystä. Näiden niin kutsuttujen vanhojen kirjojen joukosta löytyivät psykiatriatieteen klassikot, joihin suomalaiset lääkärit olivat tutustuneet jo ennen opintomatkalle lähtemistä. Lapinlahden kirjastossa olivat esimerkiksi kaikki Emil Kraepelinin *Psychiatrie. Ein Lehrbuch für Studierende und Aerzte* teoksen yhdeksän painosta samoin kuin hänen luentonsa.

Lääketieteessä sairauksien tunnistaminen on ollut keskeisimpiä haasteita. Eri mielenhäiriöiden ja -sairauksien esiintymisestä vuosina 1897–1921 ja 1897–1930 laadituissa taulukoissa sairaudet luokiteltiin kuuteen eri ryhmään, joita olivat melankolia, mania ja manisdepressiivinen psykoosi, demencia praecox, skitsofrenia, demencia paralytica. Tarkastellessaan mielisairauksien syiden lukumää-

räistä kehitystä tekijä pohdiskelee luokitusperusteita. Hän tekee johdopäätöksiä dementia praecox -skitsofreniaan sairastuneiden määrän kasvusta ja tulee siihen tulokseen, että Emil Kraepelinin käyttöön ottama kaksijakoinen luokitus johti skitsofreniaan sairastuneiden määrän kasvuun. Ansio-kasta on myös tekijän pohdinta tuntemattomien syiden osalta ja erityisen mielenkiintoisia ovat taulukot perinnöllisten syiden osuudesta eri mielisairauksissa. Lääkintöhallituksen tilastoista selviää, että vuosina 1887–1926 selitettiin psykologisilla syillä keskimäärin vain 1–5 prosenttia mielisairauksiin sairastuneista. Usko perinnöllisyyden ja mielisairauksien yhteyteen vahvistui 1920-luvulla, vaikka yhteyttä ei pystytty todistamaan.

Niuvanniemen potilaiden sairauskertomuksista selviää, että Suomessa luotettiin saksalaiseen lääketieteeseen ja uskottiin somaattisiin syihin, jopa 1960-luvulle saakka. Mielisairauksien syitä etsittiin myös yhteiskunnallisista muutostilanteista ja kriiseistä. Näitä olivat muun muassa sisällissota, joka vaikutti vuosien päästä mielenterveyteen. Kuudella prosentilla Niuvanniemen joutuneista oli vuosina 1918–1920 sairastumisen virallisenä syynä pelästyminen ja mielenliikutukset.

Hirvonen analysoi eristyksen ja pakkopaidan, makuuhoidon, verkon käytön, kylpy- ja käärehoitojen käyttöä hoitomuotona samoin kuin erilaisten lääkkeiden käyttöä eri sairauksissa. Suomessa pyrittiin Saksan mallin mukaan luopumaan pakkokeinoista, esimerkiksi eristyksestä. Saksan mallin mukaan myös uskottiin yleisesti kylpy- ja vesihoidon tehon.

Hirvonen on analysoinut monitasoisesti matkojen antia. Ulkoilla saadut kokemukset olivat merkittäviä päätettäessä erilaisista hoidoista kentällä. Niuvanniemen sairauskertomusaineiston pohjalta Hirvonen osoittaa, minkälaisia

uusia hoitomuotoja sovellettiin suomalaisessa mielisairaanhoidossa pitkällä aikavälillä ja minkälaisia viiveitä uusien hoitomuotojen soveltamisessa esiintyi. Uusia lääkkeitä otettiin käyttöön, mutta kaikkia mielisairauksia, kuten skitsofreniaa ja psykoosia ei pystytty parantamaan – Hirvosen sanoin ”ei edes ulkomaisten sairaaloiden klinikoilla”.

Sairauksien tunnistaminen ja luokittelu on yksi vaikeimpia tehtäviä. Tekijä hallitsee tautien terminologian ja sen muuttumisen ja esittää graafien ja taulukkojen avulla virallisen tilaston tietoja eri mielenhäiriöiden ja -sairauksien esiintymisestä tutkimusperiodilla. Tekijä toteaa, että mielisairauksia ei pystytty yksimielisesti ja tarkasti nimeämään edes psykiatriatieteen johtavissa maissa.

Jokainen tieteenala rakentuu aluksi pienin askelin, mutta jo 1800-luvun puolivälissä Suomessa tehtiin väitöskirjoja, jotka todistivat suomalaisten tutkijoiden laadusta. Tällainen oli muun muassa Anders Thiodolf Saelanin väitöskirja *Om sjelfmordet i Finland i statistiskt och rättsmedicinist afseende* vuodelta 1864 ja vuonna 1870 ilmestynyt Axel Hjalmar Ilmonin tutkimus *Historiska anteckningar om melankoli samt läran om densamma enligt äldre och mofdeltda författare*.

Voimme kysyä, oliko Suomi sitenkään niin jäljessä. Suomalaiset psykiatrian asiantuntijat, lääkärit ja sairaanhoitajat seurasivat aktiivisesti uusinta tietoa ja verkottuivat keskieuropalaisten, erityisesti saksalaisten tutkijoiden kanssa. Psykiatriatieteen merkkipaaluja Suomessa olivat kliinisen opetuksen järjestäminen 1893–1894 ja dosentuurin perustaminen 1894. 1800-luvulla riehuneet tarttuvut sukupuolitaudit vaikuttivat kuitenkin siihen, että psykiatria jäi hetkellisesti toissijaiseksi kehityskohdeksi. Psykiatriaan toivottu professori jäi toiseksi, sillä sukupuoli-

tautiopin professori perustettiin ensin. Lopulta vuonna 1906 Helsingin yliopistoon perustettiin psykiatrian ylimääräinen professori, joka vakinaistettiin vuonna 1921.

Psykiatrian professorin ensimmäinen hoitaja oli Christian Sibelius, jolla oli erinomaiset verkostot ennen muuta saksalaisiin tutkijoihin. Verkostoista ja suomalaisten hankkimisesta uusimman tietotaidon äärelle kertoo Emil Homénin opiskelu Pariisissa Jean Martin Charcotin oppilaana. Christian Sibelius ja hänen seuraajansa Harald Fabritius olivat puolestaan Homénin oppilaita. Näille uusimman tiedon soveltajille, kuten Niuvanniemen lääkärinä pitkään työskennelleelle Ernst Thermanille olisi toivonut työssä näkyvämpää roolia jo disposition tasolla. Merkittävä on, että vaikka tieteellisillä seuroilla oli yhteyksiä toisiinsa ulkomaisiin tieteellisiin seuroihin ja vaikka tieteellisten julkaisujen vaihtosuhteet toimivat erinomaisesti, verkottuminen tapahtui yksilöiden – ei instituutioiden kesken.

Uudet hoitomenetelmät ja lääkkeet otettiin käyttöön maksimissaan vuoden viiveellä. Esimerkiksi barbituraattien käyttöön ottamisessa Suomi oli ensimmäisten joukossa. Toisaalta vahvat esikuvat ja koulukunnat hidastivat alan kehitystä. Tällainen esimerkki löytyy psykoanalyysistä, josta oltiin kiinnostuneista varsin myöhään, sillä Emil Kraepelinin vaikutus eli vahvana aina 1920-luvulle saakka. Niuvanniemen sairaalan aineistoista olisi ehkä saanut myös tietoa hoitoon lähettävien lääkärin lausunnoista. Mielenkiintoisia ovat itse lomakkeet, erityisesti kysymysten luonne. Tämä olisi kuitenkin vaatinut kohtuuttoman paljon työtä.

MARJATTA HIETALA
TAMPEREEN YLIOPISTO

Kuka teki modernin?

Tiina Männistö-Funk: Itse tehty moderni. Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus suomalaisten elämässä 1880-luvulta 1940-luvulle. Scripta Lingua Fennica Edita C 380, Turun yliopisto 2014. 245 s. ISBN 978-951-29-5701-9.

Bruno Latour kysyy, onko kukaan koskaan tavannut inhimillistä yhteisöä, jota ei olisi rakennettu tavaroitten varaan. Hän toteaa myös, että esineet ovat täynnä ihmisten niille antamia merkityksiä. Samantapaisia pohdintoja ihmisten ja esineiden suhteista on paljon. Kun kuluttamisen määrä ja merkitys kulttuurissa on kasvanut, myös tavaroiden ja niiden käyttäjien suhteita pohtiva tutkimus on lisääntynyt. Tiina Männistö-Funkin väitöskäytännön tutkimus palauttaa meidät aikaan, jolloin kulttuurin tavarointuminen, *commodification*, oli vasta alullaan. Tavaroita oli useimmilla varsin vähän. Ihmisillä oli silti tarve hankkia niitä, ja myös kehittää niille omanlaisiaan ja itsensä näköisiä käyttötapoja aivan samoin kuin nykyisin.

Männistö-Funkin tutkimus vie meidät sen kulutuskuulttuurin pariin, joka muodostui Suomessa 1800-luvun lopulta alkaen. Tutkimuskohteina ovat gramofonit, polkupyörät ja valokuvat sekä niiden käyttäjät ja heidän suhteensa näihin esineisiin. Tutkimuksen kysymykset liittyvät siihen, miten suomalaiset alkoivat käyttää uusia tavaroita, miksi juuri näistä tuli niin suosittuja, minkälaisiin tarpeisiin ne vastasivat ja miten niitä käytettiin. Joukossa on aivan uusia esinetyyppejä, kuten itse tehdyt eli kansanomaiset polkupyörät, ja aikaisemman tutkimuksen ulkopuolelle jääneitä käytettyjen muotoja, kuten käyntikorttivalokuvat.

Aiheen käsittely päättyi sotavuosiin.

Kaupunkilainen elämäntapa hallitsee mielikuviamme tämän ajanjakson kulutuskuulttuurista, ja tutkimuksen ansioita onkin näkökulman laajentaminen maaseudulle, jossa suurin osa suomalaisia tutkimusajaksolla asui. Tämä tuo uuden näkökulman myös niin sanottuun moderniin elämään, jota on sitäkin tarkasteltu eniten urbaanina ilmiönä, esimerkkeinä vaikkapa mainonnantutkimus tai funktionalistinen asuntoarkkitehtuuri. Männistö-Funkin tutkimuksessa kulutuskuulttuuri ja siirtyminen moderniin näyttäytyvät paikallisina prosesseina, jotka muotoutuivat paikallisyhteisöissä. Kiinnostavat jännitteet muodostuvat ensinnäkin perinteisen ja modernin, maaseudun ja kaupungin sekä eliitin ja tavallisen kansan välille. Tulkintakehyksen muodostavat teknologisuus, moderniteetti ja kulutuskuulttuuri. Männistö-Funk tuntee näihin laajoihin teemoihin liittyvän tutkimusperinteen ja tuo siihen oman lisänsä. Johdantoartikkelia voi suositella lukemiseksi kenelle vain, joka on kiinnostunut kulutuskuulttuurista.

Tutkimuksen aineisto on monipuolista. Lehtiaineisto, valtiopäivämateriaali ja tilastot sekä kirjallisuus ovat historian tutkijalle tyypillisiä aineistoja. Sen sijaan muistitieto ja erityisesti konkreettiset esineet ovat historian tutkimuksessa vähemmän käytettyjä lähteitä, joiden relevanssin tutkimusaiheelle Männistö-Funk osoittaa pätevästi. Esineet on tällä kertaa todella asetettu tutkimuksen keskiöön. Tavallisesta poikkeavat lähderyhvät ja niiden pohtiminen sekä tutkimuksen omista näkökulmista että myös laajemmin historian tutkimuksen näkökulmasta ovat mielestäni tutkimuksen kiinnostavinta antia. Tutkimuksessa on päästy hyvin lähelle menneisyyden ihmisten materiaalin kokemusta sekä muistitiedon avulla että myös ottamalla

materiaalin ja esineiden olemus-tossaan. Äänet ja tuntoaistimukset on otettu vakavasti, kuluttajan käytäntöjä ohjaavina elementteinä. Miten sijoittuu esimerkiksi kulttuurisen pääoman kentälle ihminen, joka antoi gramofonin soittaa iskelmää suviyössä keskellä Töölöä? Miksi eri puolilla Suomea rakennettiin polkupyöriä itse, renkaista alkaen? Museoalan edustajana toivon, että monet muutkin tutkijat uskaltaisivat tarttua museokokoelmien runsaaseen tietovarantoon. Sekä museot että tutkijat voisivat Suomessa hakeutua rohkeammin tutkimusyhteistyöhön.

Aineiston monipuolisuus johtaa luontevasti käytettyjen menetelmien ja teoreettisen viitekehyksen monipuolisuuteen. Historiantutkimuksen kentällä tutkimus kiinnittyy lähinnä arjen historiaan ja kulttuurihistoriaan. Männistö-Funk sitoutuu kuitenkin selkeämmin teoreettisiin viitekehyksiin, lähinnä käytäntöteoriaan ja teknologian sosiaalisen rakentumisen teoriaan (*Social Construction of Technology*), joita kumpaakin on historian tutkimuksessa käytetty toistaiseksi vähän. Teknologia avautuu tutkimuksessa sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä, ei niinkään yksittäisinä laitteina tai laitekokonaisuuksina. Tämä avaa tutkimusta käytäntöteorian suuntaan, koska käyttäjän rooli teknologian muokkauksessa on keskeinen. Käytäntöteoriaa, joka yleensä keskittyy nykyhetken käytäntöklustereihin Männistö-Funk kehittää ottamalla käyttöön historiallisen aineiston, ja korvaa lisäksi *klusterin* onnistuneella suomenkielisellä käännöksellä *rykelmä*. Tällaisia käytäntöjen rykelmiä edustavat tutkimuksessa esimerkiksi piironki ja sen päälle sijoitettu käyntikorttialbumi ja näihin liittyvä kahvitteluperinne, mutta myös kuvien näpistely kahvikutsujen yhteydessä. Rohkea tarttuminen teorioihin ja niiden soveltaminen omaan aineistoon onkin

tutkimuksen ansioita. Teoreettinen viitekehys ei tunnu tutkimuksessa päälle liimatulta, vaan teoreettisia kysymyksenasetteluja on käytetty tutkimuskysymysten muotoilussa ja aineiston tarkastelussa. Artikkeliväitöskirjan etu on se, että kirjoittaja on voinut tarkastella tutkimuksensa lopputuloksia etäisyyden päästä ja laajemmin kuin perinteisessä tutkimusmonografiasa.

Artikkelimuoto herättää toki myös jonkin verran kysymyksiä. Sii-tä seuraa tiettyä kehämäisyyttä, jossa samat asiat toistuvat useita kertoja hieman eri näkökulmista, koska yksittäisten artikkeleiden sisäinen logiikka edellyttää taustojen selvittämistä lukijalle. Johdantoluku kokoaa teemat hyvin yhteen, jopa niin hyvin, että se vie jonkin verran mielenkiintoa yksittäisten artikkeleiden lukemiselta. Turun yliopiston valitsema linja, jossa kaikille teksteille ei luoda yhteistä kirjallisuusaparaattia, vaan viitetiedot ovat erikseen jokaisen artikkelin yhteydessä, haittaa jonkin verran kirjan käyttöä työvälineenä. Nämä eivät kuitenkaan ole vain tämän väitöskirjan erityiskysymyksiä, vaan koskettavat artikkeliväitöskirjamuotoa yleisemminkin.

Männistö-Funk vertaa paikallisia löydöksiä laajempaan historialliseen kontekstiin ja pyrkii tekemään johtopäätöksiä suomalaisesta elämästä ja suomalaisesta yhteiskunnasta yleensä. Tässä mielessä lähestymistapaa voi pitää mikrohistoriallisena. Samaan suuntaan viittaa Männistö-Funkin tätä tutkimusta varten luoma *itse tehdyin modernin* käsite, joka sisältää ajatuksen käytännöistä, jotka asettuvat poikkiteloin urbaanin eliitin määrittelemän moderniteetin kanssa. Käsite on itse asiassa yksi tutkimustuloksista. Tutkimus on samalla jälleen yksi lisä postmoderniin traditioon, joka haastaa kertomuksen hegemonisesta ja kaikkialla samanlaisesta modernista sekä tilallisesti (kaupunki–maaseutu)

että sosiaalisesti (eliitti–rahvas). Li-nearisen jatkumon sijaan tutkimus korostaa epäjohdonmukaisuuksia, riitasointuja ja ylipäänsä arjen ja arkisten käytäntöjen monimuotoisuutta. Kaupunki ja maaseutu sekä perinteinen ja moderni ovat suomalaisen historian tutkimuksen keskeisiä vastinpareja. Männistö-Funk kykenee tuomaan näihin molempiin uusia, kiinnostavia näkökulmia hyvässä vuoropuhelussa aikaisemman tutkimuksen kanssa. Uusia tutkimusaiheita näyttäisi löytyvän esimerkiksi moderniteetin laajenemisen syvemmän problematisoinnin ja kehityskulkujen kansainvälisen vertailun suunnalta.

MINNA SARANTOLA-WEISS
HELSINGIN KAUPUNGINMUSEO

Unelmat ja todellisuus

Sari Näre & Jenni Kirves (toim.): Luvattu maa. Suur-Suomen unelma ja unohdus. Johnny Kniga 2014. 407 s. ISBN 978-951-0-40596-3.

Luvattu maa on osuva nimi kirjalle, joka käsittelee Suur-Suomea. Luvattu maahan jää usein haaveeksi tai katoaa käsistä, minkä jälkeen sen piirteet muodostuvat entistä nostalgisemmiksi ja myyttisemmiksi. Toisaalta, jos luvattuun maahan joskus pääsee, kokemus muodostuu herkästi pettymykseksi, kun todellisuus ei vastaa haavekuvaa. Näin kävi myös Suur-Suomi-hankkeelle – tai oikeastaan hankkeille, koska äärioikeistoon yleensä assosioitu suuntaus ei ollut ainoa Suur-Suomi-projekti. Vastaavaa oli muillakin. Itse asiassa ääriivasemmisto sai kokea tätä Itä-Karjalan ”luvatua maata” ajallisesti eniten, ja

omalta osaltaan tuhoisimmin seurauksin.

Kirjassa ei tätä kysytty, mutta pienen karrikoinnin höysteellä voitaisiin: Kuka on ainoa suomalainen, joka on järjestänyt Itä-Karjalan Suomelle jopa kahdesti? Otto Wille Kuusinen, vuosina 1918 ja 1939. Neuvostohallitushan luovutti molemmilla kerroilla Suomelle Itä-Karjalan Kannaksen rajanmuutoksia ja ystävyys sopimusta vastaan. Kummallakaan kerralla Itä-Karjala ei kuitenkaan valtaenemistölle kelvannut.

Luvattu maa on kirja, jolla on missio. Se haastaa vanhaa sotahistoriaa ja kansakunnan kollektiivista muistia ja haluaa tuoda esille uusia näkökulmia. Kirjoittajina ovat nuoremman polven tutkijat, jotka ovat saaneet syystäkin nimeä niin sanotun uuden sotahistorian edustajina: Jenni Kirves, Ville Kivimäki, Sari Näre, Oula Silvennoinen ja Tuomas Tepora. Sari Näre ei tosin ole varsinaisesti taustaltaan historioitsija, mutta hän on profiloitunut viime vuosina uuden sotahistorian edustajaksi. Kirjan ovat toimittaneet Näre ja Kirves.

Artikkelikokoelma on kiinnostava, lukijaa palkitseva, tietämystä avartava ja jopa nautinnollinen lukukokemus, vaikka yksityiskohdat ovatkin välillä jopa karmivia. Silvennoinen luo katsauksen Suur-Suomen muistamiseen ja unohtamiseen ja niiden syihin. Tepora tarkastelee heimohenkisyttä sen syntyvaiheessa ja maailmansotien välillä (olisikohan artikkeli toiminut vielä paremmin kirjan avauksena, välittömästi johdannon jälkeen?). Hän tuo esille myös punaisen Suur-Suomen hankkeet, jotka on unohdettu jopa hanakammin kuin valkoiset projektit. Kirves analysoi naisten osuutta ja roolia Suur-Suomen rakentajina sekä toisessa artikkelissa Suur-Suomi-henkisyyden eri vaiheita. Näre tarkastelee nuorison ja lapsiin suunnattua Suur-Suomi-propagandaa. Hän yhdistää artikkeliinsa monta muutakin nä-

kökulmaa sotaa vastustaneita pafisisteja ja rintamaolojen korttipelejä myöten. Hieman liiankin monia; tuntuu siltä, että kokonaisuus hajoaa, parempi ratkaisu olisi ehkä ollut kirjoittaa ainakin pari erillistä artikkelia teemoista, jotka ovat lähimpänä toisiaan. Ville Kivimäki kartoittaa suomalaisten kokemuksia miehittäjinä.

Jokainen kirjoittajista on perehtynyt hyvin teemaansa, osaa lähestyä sitä kiinnostavasti ja kirjoittaa mukaansatempaavasti. Lukija tuntee miltei kulkevansa mukana tutkimuskohteiden kokemuksissa ja myötäelävänsä heidän uskonsa, intonsa, uhonsa, epäilyksensä, pettymyksensä ja epätoivonsa. Laaja esimerkkivarasto yksilöiden kokemuksista takaa, että esitys on tarpeeksi konkreettinen mennäkseen lukijoille perille. Kirjoittajien pyrkimykset ovat linjassa kansainvälisen sotahistoriantutkimuksen trendien kanssa, joissa on pyritty yksilötason kokemuksiin ja antamaan ääni niille ilmiöille, jotka omana aikanaan olivat joko marginaalisia tai kiistanalaisia. Kirjaa jak saa varmasti lukea sekä ammattilainen että harrastaja.

Niille, jotka haluavat lukea puhtaista aseista puhtaan asian puolesta ja torjuntavoitosta, teksti voi olla karvastakin – mutta varmasti terveellistä. Suur-Suomi-hengen edustajia ei silti demonisoida tai tehdä naurettaviksi, vaan ymmärrettäviksi. Kysymys heidän toimintansa hyväksyttävyydestä ja moraalista onkin sitten jo aivan eri koordinaatio.

Luvattu maa ei voi olla vain tutkimuskirja, joka voisi pyrkiä väitöskirjamaiseen tarkkuuteen. Uusi avaus on aina eräänlainen yleisesityksen ja tutkimuksen välimuoto. Niinpä nytkin nojetaan usein jo olemassa oleviin tutkimuksiin tai keskitytään pääasiassa tiettyihin, lähinnä viime vuosina julkaistuihin lähdekoelmiin. Välillä tulee melkein sääli Elsa Enäjärvi-Haaviota, joka on todella perusteellisen läpi-

valaisun kohteena – lähinnä siksi, että säilytti niin tunnollisesti lähteensä. Kivimäen artikkeli rakentuu selvimmin arkistolähteisiin, SKS:n kansanrunousarkiston muistitietoaaineistoihin. Kivimäen teksti on muutenkin todella vakuuttava, koska siinä otetaan perusteellisesti huomioon kaikki näkökulmat, ennen kuin lausutaan oma johtopäätös.

On myös luonnollista, että uudenkaltaisiin avauksiin pyrkivät kirjat aina korostavat, kuinka uusi niiden näkökulma on. Joskus jopa ylikorostavat. On esimerkiksi vaikeaa samaistua käsitykseen, että sen takia, miten Suomessa on muistettu SS-vapaaehtoisia, “[h]istoriallisesti, henkisesti Suomi ei siis ole osa Eurooppaa, vielä vähemmän länsimaailmaa”. Liekö yhtä tuollaista “Eurooppaa” tai “länsimaailmaa” edes olemassa – jokaisen maan sotakertomuksissa on omat olosuhteensa ja omat apoloogiensa.

Tekee myös hiukan erikoisen vaikutuksen, kun ensin korostetaan, kuinka Suur-Suomi teema on ollut unohdettu ja kuinka siitä on vaiettu – ja sitten luetaan kahdeksan kirjaa, jotka ovat olleet (kirjan omien sanojen mukaan) “Suur-Suomeen liittyvää perustavanlaatuaista tutkimusta”. Tästäkin listasta puuttuu lukuisia perusteoksia. Toki pitää paikkansa – valloituksen, siihen johtaneen mentaliteetin ja miehityskokemusten korostus – rikastaa kokonaiskuvaa huomattavasti, aiemmin on liikuttu suurelta osin tapahtumahistorian tasolla.

Silti jää vaikutelmaksi, että mutkat suoristuvat enemmän kuin olisi suotavaa. Useissa artikkeleissa on esimerkiksi havaittavissa joillekin muillekin sinänsä erinomaisille sota-ajan tutkijoille tyypillinen piirre, että katseen kääntyessä taaksepäin, maailmansotien väliseen aikaan, linsseistä tulee finalistisia. Edeltävät vuosikymmenet oletetaan luonteeltaan kovin samanlai-

siksi kuin sota-aika oli – unohtaan niiden erilaiset olot, monimuotoisuus ja moniäänisyys. Lähdekampakin jää näissä yleistyksissä usein aika harvaksi sota-ajan tutkimiseen verrattuna.

Tässäkin kirjassa toistuu monta kertaa, että lainataan laajasti oikeiston laita-ainesten puheenvuoroja, jotka tiheävät niin paatosta kuin joskus vertakin, ja todetaan näiden mielipiteiden esittäjät “vaikutusvaltaisiksi”. Mutta kertakaan ei määritellä, saati testata, mitä tuo vaikutusvalta oli, ja kovin harvoin muistetaan mainita heidän ylivoimaisen vahvat vastavoimansa.

Toki monet jyrkän oikeiston edustajat sijoituivat yhteiskuntahierarkiassa korkeammalla kuin vaalikannatus edellytti: korkeisiin virka-asemiin hallinnossa, armeijassa, elinkeinoelämässä, yliopistossa, kulttuuriväen keskuudessa. Ääni kuului kauas. Mutta paljonko se lopulta vaikutti, kun 1920-luvun Suomi oli nimenomaan keskustalain Suomi, ja koko poliittinen ja yhteiskunnallinen kehitys meni Lappuan liikkeen välivaiheen jälkeen koko ajan vasemmalle – päinvas-toin kuin valtaosassa muuta Eurooppaa.

Suurin osa äärioikeistoa sai mielestään 1930-luvulla keskittyä kamppailuun omasta olemassaolostaan. Konkreettisimmin herra Kekko vastaan. Tässä mielessä tuntuu oudolta lukea, kuinka Katri Vala “uskalsi” jopa arvostella IKL:ää. Sellainen tuskin vaati uskalusta muualla kuin muutamassa eteläpohjalaisessa kunnassa, sillä ajan lehdistölle IKL oli täysin vapaata riistaa ja sen poliittinen ystäväkiri tyhjä – jopa Kokoomuksen suuntaan 1930-luvun puolivälistä alkaen.

Hämäräksi jää myös yhden artikkelin avaus, jossa siteerataan pitkästi Vapaussodan Rintamamiesten Liiton muistiotuodelta 1931, kuitenkin osoittamatta, miten se olisi ollut leimaa-antava

1930-luvun hengelle. Kun sen tekkijöiksi vielä mainitaan kenraalit Hagfors, Runolinna ja Strann, eikä edes mainita, ettei sen nimisiä kenraaleita ole koskaan ollut olemassaakaan, uskottavuus kärsii. Samoin käy, kun todetaan Suomen ja Saksan suhteiden lähentyneen 1930-luvulla – nehän päinvastoin huononivat koko ajan.

Eikä vuosi 1941:kään merkinnyt, että Suomi olisi yhtäkkiä omaksunut äärioikeiston ajatukset. Totta kai siinä vaiheessa äärioikeisto teki parhaansa korostaakseen asemaansa näkijänä ja profeettana. Kukko kiekuu auringon noustua. Mutta kyllä se aurinko oli ensi sijassa vuosina 1941–1942 yleinen tilanne, ja kellon vetivät muut. On vaikeaa nähdä, etteikö tilanne olisi temmannut suurta osaa suomalaisia mukaan Suur-Suomi-henkeen ilman äärioikeistoakin. Näyttihän Itä-Karjalaan muodostuvan valtatyhjiö, ja suuruomalaisuudella oli muitakin juuria kuin äärioikeisto, mikä nähtiin jo vuosina 1919–1922. Ilmiö oli yleiseurooppalainen: lähes kaikilla oli jossain irredentansa, jonka paluusta emämaahan haaveksittiin.

Ja kun kirjassa kuvataan sotienvälisen ajan aseistakieltäytyjiä, tehdään aika reipas johtopäätös: "Oikeisto vastasi, ettei Suomessa ollut varaa pasifismiin, sillä sitä ei tunnettu itänaapurissakaan – rivien välistä ymmärrettyä hyökkäys oli siis paras puolustus." Tämä tulkinna venyttää kyllä rivien väliä todella paljon. Lause "[s]isällissodan henki, parempiosaisten pyrkimys estää heikompiosaisia ajamasta elinolojensa kohentamista" on puolestaan niin yksipuolinen, että se kuulostaa jo poliittiselta.

Tällä kaikella en tahdo sanoa, etteikö kirjan näkökulma nostaa esille suuruomalaista retoriikkaa olisi huomionarvoinen ja arvokas. Pahana tapanani on myös ottaa ansiot itsestään selvyyksinä ja keskittyä liiankin pedagogisessa hengessä kohtiin, joissa olisi mahdol-

lista parantaa esitystä. Mutta joka tapauksessa useiden yleistysten edustavuus ja kattavuus vaatisivat lisätutkimusta.

Tästä kritiikistä huolimatta korostan, että kirjassa on todella huomattavasti enemmän ansioita kuin sellaisia kohtia, joista voi olla perustellusti toista mieltä. Erityisesti panoksen antajana sotahistorian uusiin näkökulmiin ja kriittisempään käsittelyyn se on arvokas. Yhtä "Suomen sotakokemusta" kun ei ole, vaan lukematon määrä erilaisia sotakokemuksia, joista koko ajan vaihteli se, mitkä niistä milloinkin kohtasivat toisensa – ja millä intensiteetillä. Sijaa on nimenomaan aikalaiskokemusten osalta sekä juhlapuhekuvulle että kriittiselle kuvulle.

VESA VARES
TURUN YLIOPISTO

Mikrotason näkökulma maailman nuorisofestivaaleihin

Pia Koivunen: Performing Peace and Friendship. The World Youth Festival as a Tool of Soviet Cultural Diplomacy, 1947–1957. Tampereen yliopisto 2013. 372 s. Omakustanne.

Pia Koivusen väitöskirja *Rauhaa ja ystävyyttä esittämässä: Maailman nuorisofestivaali Neuvostoliiton kulttuuridiplomatian välineenä 1947–1957* keskittyy pääasiassa vuoden 1957 Moskovan nuorisofestivaaliin. Tapahtumaa edeltävän historian läpi käyminen antaa kuitenkin tarvittavan taustan, jonka pohjalta voidaan paremmin ym-

märtää Moskovassa järjestetyn maailman nuorisofestivaalin ja Neuvostoliiton rajojen avaamisen merkitys, mahdollinen vaikutus ja todellinen lopputulos ulkomaiselle nuorisolle.

Yritys houkutelaa maailman nuorisoa sosialistisen elämäntavan pariin maailman nuorisofestivaalin avulla oli todennäköisesti yksi Neuvostoliiton kulttuuridiplomatian kunnianhimoisimmista hankkeista. Kulttuuridiplomatia ulkopoliittisena tekniikkana luottaa ei-valtiollisten toimijoiden tukeen. Vaikka toisinaan onkin vaikeaa määrittellä "tuen" taso, käsite on hyödyllinen analysoitaessa maailman nuorisofestivaaleja, joissa kohderyhmän, nuorison, muuntuvuus osoittaa selkeästi Neuvostoliiton kulttuuridiplomatian ja laajemmankin poliittisen hankkeen haavoittuvuuden.

Koivusen aiempaan tutkimukseen perustuva maailman nuorisofestivaalien tarkastelu vahvistaa viimeaikaiset päätelmät siitä, että Neuvostoliitto epäonnistui sellaisen strategian luomisessa, jolla olisi vedottu maailmanlaajuiseen yleisöön. Eräs tutkimuksen huomiota herättävistä johtopäätöksistä onkin se, kuinka aikaisin tämä epäonnistuminen on havaittavissa. Kun Yhdysvallat, päävastustaja kylmässä sodassa, päätti olla virallisesti tunnustamatta maailman nuorisofestivaaleja, ne eivät saavuttaneet yleistä hyväksyntää. Festivaalit leimattiin propagandatapahtumiksi ja sivuutettiin sellaisina suurimmassa osassa tapahtumia koskenutta varhaista kirjallisuutta. Koska pääosa osallistujista oli jo poliittisesti vasemmalle suuntautuneita, suunnittelijat saattoivat antaa vieraiden vain vahvistaa kiinnostuneisuuttaan ja uskoaan järjestelmään, koska (kuten käy ilmi) maailman nuorisofestivaalit epäonnistuvai päätavoitteessaan eli maailmanlaajuisen suurten joukkojen tuen hankkimisessa Neuvostoliiton poliittiselle ohjelmalle.

Väitöskirjassa myös osoitetaan, että kun kävi selväksi, että Yhdysvallat ei halunnut ryhtyä kilpailemaan nuorison huomiosta, maailman nuorisofestivaaleilla ei enää sinällään ollut vaikutusta suurvaltojen konfliktiin. Sen sijaan kylmän sodan konteksti oli merkittävä siltä osin, että Neuvostoliitto tiesi, että järjestäessään festivaalin Moskovassa sen täytyi näyttää muulle maailmalle olevansa asemansa arvoinen toisena maailman suurvalloista. Hruštšov näkikin vuoden 1957 maailman nuorisofestivaalin mahdollisuutena esitellä Neuvostoliiton sodanjälkeisiä saavutuksia.

Vaikka tiedämmekin nyt, että poliittista ja kulttuurista liennytyistä seurasi pitkä pysähtyneisyyden kausi Neuvostoliitossa, tämä ei suinkaan ollut selvää 1950-luvun jälkipuolella. Yksi tämän tohtorinväitöskirjan merkittävistä ansioista on, että se kiinnittää huomion tähän tiettyyn historian hetkeen ja näyttää selvästi ne (usein rajalliset) mahdollisuudet muutokseen ulkopoliitikassa, kulttuuridiplomatia mukaan lukien, joita kylmän sodan aikana oli. Osaltaan tämä johtuu siitä, että maailman nuorisofestivaalit antavat mahdollisuuden analysoida selvästi määriteltyä toimijajoukkoa ja sen (toisinaan spontaania) käyttäytymistä kontrolloiduissa olosuhteissa. Tämän johtopäätöksen tekee myös mahdolliseksi erittäin omaperäinen mikrotason analyysi: keskittymisen festivaalin osallistujiin ja siihen, kuinka he vaikuttivat lopulliseen rauhan, ystävyyden ja – viime kädessä – sosialismin esittämiseen, performanssiin.

Väitöskirja pohjautuu Neuvostoliiton ja kylmän sodan historiantutkimuksen viimeaikaisiin trendeihin, joissa tutkitaan ”pienien toimijoiden” (s. 10) merkitystä ja niiden mahdollista vaikutusta. Tätä lähestymistapaa on vain harvoin sovellettu sodanjälkeisiin aiheisiin Neuvostoliiton tai kylmän sodan historiassa, jossa kerronta on pää-

asiassa keskittynyt valtiollisiin toimijoihin ja poliittiseen historiaan. Kuten tutkimus kuitenkin selkeästi osoittaa, Neuvostoliiton ulkopoliitikkaa ja kylmän sodan kontekstia ei voi ohittaa maailman nuorisofestivaaleja käsiteltäessä. Itse asiassa eräs työn vahvuuksista on, että se laajentaa kylmän sodan kontekstia Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen kahdenvälisestä kilpailusta ja kiinnittää huomion paikkoihin ja toimijoihin, joita ei aina oteta mukaan kylmän sodan perinteiseen kerrontaan. Vaikka maantieteellisesti keskitytäänkin maailman nuorisofestivaalien tapahtumapaikkoihin, pyrkimys vedota kolmannen maailman maihin ja eri puolilta maailmaa kotoisin olleiden nuorison osallistuminen tapahtumaan tekevät tästä tutkimuksesta aidosti kansallisarajat ylittävän.

Pia Koivunen on laatinut väitöskirjan, joka antaa omaperäisen ja vahvan panoksen Neuvostoliiton ja kylmän sodan historiantutkimukseen. Väitöskirja on kunnianhimoinen hanke, jota tukevat olemassa olevan historiantutkimuksen syvällinen tuntemus ja ahkera arkistojen tutkimus. On erittäin epätodennäköistä, että myöhempi arkistojen tutkimus muuttaisi väitöskirjan keskeisiä johtopäätöksiä Moskovan nuorisofestivaalista, ja siitä tulee varmasti vaikuttava työ sodanjälkeisessä Neuvostoliiton historiantutkimuksessa.

RÖSA MAGNÚSDÓTTIR
AARHUSIN YLIOPISTO, TANSKA

Suuren muuton politiikkaa

Pentti Puoskari: Väärää politiikkaa suuren muuton vuosina? Virolaisen ja Paasion hallituksen elinkeino- ja rakennepoliitikka 1964–1968. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden väitöskirja No 67, Itä-Suomen yliopisto 2013. 309 s. ISBN 978-952-61-1268-8.

Pentti Puoskari on syventynyt Suomen historian väitöskirjassaan 1960-luvun rakennemuutoksen hallintaan ja hallitsemattomuuteen. Aihe on tärkeä suomalaisen elämänmenon, politiikan sekä sosiaalisten jakeojen ja ristiriitojen historialliselle ymmärtämiselle. Aiemman tutkimus- ja muistelukirjallisuuden luoma 1960-luvun Suomen kuva tarkentuu yksityiskohdiltaan ja muuttuu yleisilmeeltään. Vankka tutkimus tarjoaa runsaasti tuoretta tietoa Kekkonen presidenttikauden ainoasta porvarillisesta enemmistöhallituksesta, Virolaisen hallituksesta (1964–1966), ja politiikan jatkuvuuksia ja rajoituksia osoittava tarkastelu luo uuden tulkinnan sitä seuranneesta vasemmistoenemmistöisestä Paasion hallituksesta (1966–1968).

Puoskari perustelee ja kehrittelee tutkimustehtävänsä arvioimalla kriittisesti tähänastista tutkimusta, ja aiempien tulkintojen kommentointi kulkee kirpeän virkistävänä juonteena työn läpi. Tutkimuskirjallisuus on käytössä laajasti ja monipuolisesti. Joillakin politiikka-alueilla, lähinnä koulutuspolitiikassa, tutkimuskentän hallinta ei tosin näytä aivan ajantasaiselta. Kun tässäkin tutkimuksessa Suomen erityispiirteitä kirkastetaan vertailluilla Ruotsiin, olisi ollut paikallaan tukeutua niin sanottua Ruotsin mallia käsittelevään ruotsalaiseen tutkimukseen.

Teoreettiseksi lähestymistavakseen Puoskari toteaa uusinstitutionalismiin. Teorian hyödyntämiseen hänellä on hyvää pohjaa omassa aikaisemmassa tutkimustyössään, ennen kaikkea valtio-opin väitöskirjassa *Talouspolitiikan funktiot ja instituutiot* vuodelta 1992. Historiallisesti institutionalismiksi kutsuttuun uusinstitutionalismiin alalajiin liittyy polkuriippuvuuden käsite. Siitä on selvästikin hyötyä, kun Puoskari tulkitsee Virolaisen ja Paasion hallitusten sidoksia suomalaisen vaurastumismallin ja poliittisten valtarakenteiden jatkuvuuksiin.

Historiallista institutionalismia on kuitenkin kehittänyt vilkkaasti viimeisten kymmenen vuoden aikana, ja tähän uuteen kirjallisuuteen Puoskari ei näytä tutustuneen. Polkuriippuvuuksien yhteydessä korostetaan kontingenssia. Kuhkan poliittiseen toimintatilanteeseen kuuluu institutionaalisten rajoitusten ja avointen, epävarmojen ja kiistanalaisten valintojen yhdistelmä. Tähän keskusteluun perehtyminen olisi voinut vielä jäntevöittää tulkintaa siitä, miten poliittisten toimintatapojen jatkuvuudet sekä politiikan tarkoittamattomat seuraukset kietoutuivat yhteen Virolaisen ja Paasion hallitusten toiminnassa.

Tärkeänä linjana institutionalismiin kehittämissä on ollut muutoksen analyysi. Aiemmin institutionaalisen muutoksen teoreettista kuvaa hallitsi kriisi, joka saattoi kääntää polun uuteen suuntaan. Uudempina painotuksina ovat, esimerkiksi yhdysvaltalaisen Kathleen Thelenin ja saksalaisen Wolfgang Streeckin töissä, erilaiset vähittäisen muutoksen muodot. Virolaisen ja Paasion hallitusten toimintatavoissa näyttäisi olleen sellaista jatkuvuutta ja muutosta, mitä Thelen ja Streeck kutsuvat institutionaaliseksi kerrostumiseksi. Uusia aineksia, kuten kokonaisvaltaisen suunnittelun periaatteita, omaksuttiin vanhojen toimintatapojen päälle.

Polkuriippuvuus on Puoskarille osittain tapa käsitteellistää tutkimuksen historiallis-empiriisiä tuloksia, osittain teoreettinen hypoteesi, jota testataan historiallis-empiriisen tutkimuksen avulla. Rakennemuutoksen hallintaan viittaa käsitepari ”elinkeino- ja rakennepolitiikka”. Sen alla käsitteeseen tulee useita erilaisia ja eritasoisia politiikkoja, kuten talouspolitiikka, maatalouspolitiikka, asutuspolitiikka, kehitysaluepolitiikka, koulutuspolitiikka ja asutuspolitiikka. Käsitteiden ja erityisesti juuri ”politiikka”-loppuisten yhdyssanojen ongelmiin olisi ollut paikallaan kiinnittää enemmän huomiota. Siltä osin kuin kysymys on tutkijan analyttisistä käsitteistä, määrittelyt voisivat olla selvempiä. Toisaalta 1960-luvun politiikan analyysia systemaattisempi paneutuminen siihen, millaisin käsittein politiikan toimijat hahmottivat ja jäsensivät toimintakenttäänsä ja sen suhdetta yhteiskunnan rakenteisiin. Pikasilmäys POHTIVA-tietokannassa oleviin puolueohjelmiin – joita Puoskari ei ole sisällyttänyt aineistoonsa – osoittaa, etteivät esimerkiksi ”rakennepolitiikka” tai ”elinkeinopolitiikka” esiintyneet puolueohjelmissä ennen 1970-lukua.

Rakene- ja elinkeinopolitiikka eivät olekaan Puoskarin tarkastelussa erillisiä politiikkalohkoja. Pikemminkin ne ovat tutkijan näkökulmia niihin eri politiikkoihin, joita kaksi 1960-luvun puolivälin molemmin puolin toiminutta, kokonpanoltaan erilaista mutta politiikaltaan yllättävän samanlaista hallitusta – Puoskarin sanoin ”saranahallitusta” – harjoittivat. Analyysin ja synteessin yhdistäminen on vaativa tehtävä. Puoskari onnistuu siinä hyvin, jos kohta paikoin joko yksityiskohtainen kerronta tai rohkea yleistäminen voi hämmentää lukijaa.

Tutkimusaineisto on laaja ja monipuolinen. Se koostuu politiikan valmistelun, päätöksenteon ja toi-

meenpanon tuottamasta materiaalista, johon kuuluu keskeisten henkilöiden ja puolueiden arkistomateriaalia, komiteamietintöjä, sanoma- ja aikakauslehtiä, tv- ja radio-ohjelmia sekä tilastomateriaalia. Aineiston luennassa ja siihen viitattaessa näkyvät historiantutkijan lähdekritiittiset hyveet. Muutamat horjahdukset historiallisissa faktoissa, kuten ensimmäisen punamultahallituksen ajoituksessa ja pääministerin nimessä, ovat kokonaisuuden kannalta vähämerkityksisiä.

Esituksen yleisrakenne on johdonmukainen. Joillakin kohdin jäsentely tuottaa toistoa ja vaikeuttaa argumentaation seuranta, näin esimerkiksi siinä, miten syksyn 1967 devalvaation käsittely pilkkoutuu: devalvaation budjettipoliittisia seurauksia käsitellään paljon ennen kuin devalvaation päätyminen kuvataan (8.3., 10.3.). Puoskari arvostelee aiempaa tutkimusta osuvasti keskittymisestä valtapolitiikkaan, mutta hän itse kertoo kovin seikkaperäisesti hallitusten muodostamisen valtapelistä. Hänen tälle esittämänsä perustelu – tätä tietä sovittiin politiikan linjoista – on sinänsä hyvä, mutta tutkimusongelma uhkaa näissä kuvauksissa häipyä näkyvistä.

Tekstissä on riemastuttavia rinnastuksia ja kiteytyksiä, joihin sisältyy hienoa yhteiskuntakriittistä ja eettistä sanomaa. Puoskari osoittaa vakuuttavasti 1960-luvun läpi kulkeneita jatkuvuuksia ajattelu- ja toimintatavoissa, jotka kehystivät suomalaista poliittista kamppailua. Niihin kuului valtiontalouden ajatteleminen kansantalouden tilan indikaattorina enemmän kuin kansantalouden tai rakennemuutoksen hallinnan instrumenttina. Hän päätelee uskottavasti, että nämä ajattelu- ja toimintatavat edistivät rakennemuutoksen hallitsemattomuutta. Siten ne jyrkensivät rakennemuutokseen liittyneitä sosiaalisia jakoja ja etenkin nuorten ihmisten jakautumista tulevais-

suuden näköaloiltaan sängen erilaisiin ryhmiin. Jaot näkyivät Itä- ja Pohjois-Suomen ihmisten suuressa muutossa etelän asutuskeskuksiin ja Ruotsiin.

Tutkimusote rikkoo ansiokkaasti sitä, mitä Pertti Haapala on kutsunut suomalaisen yhteiskuntatutkimuksen rakenneparadigmaksi. Siinä rakenteet ja yhteiskunta muuttavat toimijoita tarvitsematta. Puoskarin kertomuksessa on toimijoita: Virolaisen ja Paasion hallitusten ministerit, tuon ajan muut poliitikot ja Kekkonen, politiikkaa valmistelleet ja toimeenpanneet virkamiehet ja asiantuntijat sekä eturyhmien edustajat. He eivät ole vain muutoksen agentteja vaan heidän toiminnallaan on muutosta koskevia seurauksia, tosin usein tarkoittamattomia. Myös ihmiset, jotka kokivat muutoksen omassa elämänmenossaan ja toteuttivat sitä maassa- ja maastamuuttoratkaisuillaan, tulevat rakennemuutoksen kuvaan, joskin ymmärrettävästi vain yleisellä tasolla. Puoskari myöntää, ettei hänen tarkastelunsa yllä siirtolaiskokemukseen, ja nostaa tämän teeman haasteeksi tulevalle tutkimukselle.

Tällaista väitöskirjaa ei voisi saada aikaan yliopiston nykynormien mukaan rientävä nuori tutkijakoulun kasvatti. Työ kuvastaa tekijänsä kokemusta talouspolitiikan asiantuntijana ja tutkijana, ja siitä näkyy myös rakennemuutoksen arkisiin merkityksiin yltävä omakohtainen elämäkokemus. Samalla tämä historiallinen tutkimus on vahvasti perusteltu puheenvuoro ajankohitaiseen keskusteluun politiikan ja talouden suhteista.

PAULI KETTUNEN
HELSINGIN YLIOPISTO

Aikalais-havaintoja suomalaisen yhteiskuntaan ja tiede-elämään

Matti Klinge: Upsalasta Pariisiin. Muistelmia 1960–1972. Sil-tala 2014. 443 s. ISBN 978-952-234-237-9.

Professori emeritus, historiantutkija Matti Klinge muistelee uusimassa kirjassaan *Upsalasta Pariisiin: muistelmia 1960–1972* akateemisen uransa alkuvaiheita. Nuorelle Klingelle kyse oli kirjallisesti tuotteliaasta ajanjaksosta: kesästä 1960 syksyyn 1968 valmistui neljä Ylioppilaskunnan historian osaa, lyhyempi *Turun ylioppilaskunta 1800-luvun alussa* -teos, *Mannerheim-kuvaelämäkerta* sekä erilaisia käsikirjoituksia, kolumneja ja tieteellisiä artikkeleja.

Klinge tarkastelee kuusikymmentälukulaisuuttaan aikalaista-pahtumien, silloisen historian, tuotteena: poliittisen elämän ristiiriitaisuudet leimasivat ennakkoluulottoman tutkijan suhdetta yhteiskuntaan ja aatteellis-poliittista etsintää. Mieli-pideilmasto polarisoitui, ja kansallisesta kulttuuriperinnöstä debatoitiin. Muistelmien Suomi-perspektiivi ja ajankuva laajenevat myös eurooppalaiseen katseeseen, kokemuksiin Ruotsista ja Ranskasta.

Suomalainen sivistysjärjestelmä laajeni *baby boom* -sukupolven noustessa koulu- ja yliopistoikään. Läntiset vaikutteet herättivät yhteiskuntaluokat ylittävää aktivismia rauhan ja demokratian puolesta. Toisaalta aikakautta leimasi Yhdysvalloista ja Neuvostoliitosta vaikutteita ottanut kehitysoptimismi ja historiattomuus, mikä puoli suomalaisesta yhteiskunnasta

avautui Klingelle erityisesti Ranskassa.

Klingen tulkintakehys rakentuu oman toiminnan ja aikalaistapahtumien vuorovaikutukselle. Sisä- ja ulkopoliitiikan jännitteet hivuttautuvat akateemiseen maailmaan ja historiankirjoitukseen omakuttiin poliittisia intohimoja. ”Ylioppilasmaailmassa kohtaamani VAL-henki ja varsin selkeä Amerikkaan turvautuva revanshismi olivat terävöittäneet havaitsemaan näitä yhteyksiä” (s. 25), avaa Klinge perspektiivään.

Hyvin verkostoitunut Klinge tarkasteli aitiopaikalta suomalaisen yhteiskunnan kehittymistä. Kulttuurilehdistä hän nostaa tärkeäksi *Valvojan*, jota vuosikymmenen lopun polarisaatio kohteli kaltoin. Sen isänmaallisuussuhde oli ollut AKS-piirien perinteestä poiketen analyysoiva ja rakentava. Klinge näkee *Valvojan* hukatun potentiaalin vastakohtaisuuksien sovittelussa, mihin ”Suomalaisuuden Liiton, siis ahtaan nationalismin, orgaani, entisten AKS-läisten foorumi” (s. 145) Suomalainen Suomi ei pyrkinyt. Lukijalle avataan siten myös toteutuneen historian muita mahdollisuuksia.

Kuusikymmenluku oli Klingelle poliittisen itsetutkiskelun aikaa, eräänlaista harkitsevaa hoipertelua. Yhteiskunnallisesta tilanteesta riippuen Klingeä pidettiin niin ”salaolkeistolaisena”, ”vaarattomasti liberaalina” kuin ”kommunistina”. Vuosikymmenen lopulla hänen ei-oikeistolaisuutensa vahvistui ääri-ilmiöiden noustessa.

Klingen tutkimuskohde, ylioppilaskunta, vahvisti jo varhaisempaa ymmärrystä ylioppilaiden mielialojen tärkeydestä yhteiskunnan ja kansakunnan kehityksen vaiheissa. Holhouksen vastaisuus ja kumouksen kaipuu eivät olleet vain kuusikymmenlukuista liikehdintää. Muotonsa se sai kuitenkin laajenevan valtionhallinnon ja poliittiseen tietoisuuteen nouseen *baby boom* -sukupolven oloissa. Niin

kutsutut yhteiskunnan perinteiset instituutiot saivat vasemmistolaista väriä, kun yhä useampi kouluttautui korkeasti ja yhä todennäköisemmin myös työväenluokkaisesta taustasta.

Klinge taustoittaa historian politisoitumista sillä, että ”koko idealistis-oikeistolainen koulujen ja kansansivistyksen historiakuva alettiin ymmärtää vanhentuneeksi ja yksipuoliseksi”. (s. 60) Vakiintuneissa käsityksissä havaittiin arvotilanteita, kun aikaa oli kulunut riittävästi. Tätä perinteistä historia-käsitystä suojeli kuitenkin teollisuus-, pankki- ja työnantajaeliittien rahoittama kansalaisaktivismi. Lauri Hyvämäen lanseeraama vaaran vuodet -käsite liittyi tähän, vaikka Klinge arvioikin tutkimuksen sinänsä hyvin kirjoitetuksi. Uudet tutkimustulokset edellyttivät kuitenkin valppautta ja lujuuutta, sillä huhut kommunismista levisivät helposti.

Ajankuva 1960-luvun lopun historiantutkimuksen ristiriidoista pohjautuu Klingen kokemuksiin aggressiivisesta oikeistovirtauksesta, joka halusi vaihtaa uudet historian tulkinnat ja määritellä ”suomalaisen elämänmuodon”. Raha- ja poliittisten ”liehittelijät” käyttivät runsaasti kapasiteettiaan nuorten pilkkaamiseen ja ivaamiseen. Näitä vaiheita Klinge lupaa tarkastella muistelmiensa seuraavassa osassa. Oma suhtautumistansa vasemmistoon Klinge taustoittaa perinteisen oikeiston äärimmäisyyksillä, jotka siirsivät häntä ”yleisvasemmistolaiseen riippumattomuuteen”. Klinge koki kapean isänmaaidealismisen historiakeskustelun ikäväksi, mutta on silti kohteelleen oikeudenmukainen: teräviä huomioita ei kiistetä.

Joidenkin kohdalla uudet tutkimustulokset viitoittivat poliittiseen elämään, kun niiden ”torpedointiin käytettiin aivan yllättävästi voimia”. (s. 231) Asiallista keskustelua historiasta ja uusien tutkimustulosten leviämistä yleiseen tietoi-

suuteen patosi toimittaja Kauko Kareen kiihkoilu. Kuvaavaa on, että Kareen vuonna 1967 ilmestyneestä *Tähän on tultu* -pamfletista, otettiin kahdeksan painosta. Klingen huomiot historiadebatista ovat selkeä viesti nuorille nykytutkijoille: on palattava lähteille ja katsottava, miten niitä on tulkittu.

Opetusministeriön kasvu vahvisti kansallista sivistysjärjestelmää, mutta siirsi valtaa akateemisilta eliiteiltä poliittisille elimille, joiden edustajilla yhä harvemmin oli taustaa Vapauden Akateemisessa Liitossa. Jyrkän linjan oikeiston reaktiot yhteiskunnan muutokseen siirsivät Klingeä ”vasemmistolaisuuteen, vaikka epämääräiseenkin”.

Painavan ajankuvan lisäksi Klinge tulkitsee kulttuurin, yhteiskunnan ja perheen merkitystä yksilön valinnoissa. Eliittien rekrytoimiskanaavia ja sosiaalisen itsevarmuuden kehitystä arvioidaan omakohtaisesti, mutta sosiologisella viekkauksella: kaikissa yhteiskunnissa on ”enemmän tai vähemmän organisoituja vapaamuotoisia yhteisöjä, jotka itse valitsevat jäsenensä ja ottavat nuorison piiristä sopivat henkilöt sekä integroidakseen heidät ideologiaansa että auttaakseen heitä sellaisiin yhteiskunnallisiin aseisiin, joissa yhteisiä näkemyksiä voidaan toteuttaa.” (s. 148) 1960-luvun lopun murroksessa perinteiset eliitit menettivät asemiaan, mikä heijastui nimitys- ja politiikkaan ja yhteiskunnalliseen ilmapiiriin.

Mielenperhetausta kuvataan tärkeänä sosiaalisena resurssina. Diplomaatit Rafael Seppälä ja Ralph Enckell olivat Klingelle helpommin lähestyttäviä tästä syystä. Klinge on taltioinut ajankuvaansa akateemisten rituaalien, eliittien ja poliittisen intelligentsijan historiaa niin yksityiskohtaisesti, että perehtymätön lukija heitetään tilanteiden keskelle alastomana.

Koska muistelmaperiodi on ammattitutkijan aikaa, myös histo-

riantutkijan työtä arvioidaan. Epätoivon hetkiä on siedettävä ja hermoja hallittava. On ymmärrettävä, että aatteellista vakaumusta, oikeusajattelua, aineellisia etuja, häikäilemättömyyttä ja sovinnaisuutta löytyy yhteiskunnan eri laidoilta.

Upsalasta Pariisiin: muistelmia 1960–1972 on tärkeää luettavaa Suomen 1960-luvusta ja historiantutkimuksesta kiinnostuneille. Vaikka kyse on Klingen 1960-luvusta, teos valaisee yleistä tilannetta, ajankuvaa ja ilmiöiden yhteyksiä. Riskitön lähestymistapa ei tietenkään ole, eikä omakohtaisuus sitä edellytä. Teos on huolellinen, historiantutkijan tyyllillä kirjoitettu tulkinta, jolla on paikka kansallisessa historiakeskustelussa. Ainaakin näin voidaan toivoa. Nimittäin vielä 2000-luvullakin on mahdollista lukea menneisyyden huimapäiden mietteitä annettuina tosiasioina. Tähän koulukuntaan voi tutustua lukemalla Taneli Heikan ja Katja Boxbergin *Lumedemokratia*-pamfletin (2009), joka käytännössä toistaa vuosikymmentakaisista kiihkoiluista. Tällaisten teosten edessä Klingen asema perusteellisenä myyttien murtajana säilyy uudessakin teoksessa. Asiat saavat mittasuhteensa, taustansa ja merkityksensä.

VILLE OKKONEN
TURUN YLIOPISTO

Kekkonen henkilökohtaisesti

Maarit Tyrkkö: Tyttö ja nauhuri. WSOY 2014. 398 s. ISBN 978-951-0-40253-5.

Urho Kekkonen neljännesvuosisadan kestäneen presidenttikauden päättymisestä on kulunut hieman

yli kolme vuosikymmentä. Kekkonen elämää on muisteltu ja tutkittu runsaasti eri näkökulmista. Kokonaiskuvaa Suomen pitkäaikaisimman presidentin elämästä ja poliittisesta toiminnasta uudet tuokset ovat viimeaikoina täydentäneet vaihtelevasti. Tänä syksynä ilmestyneet Maarit Huovisen, omaa sukua Tyrkön, muistelmat hänen ja presidentti Kekkonen moniulotteisesta suhteesta 1970-luvun puolivälissä ovat tässä joukossa merkittävä silminnäkijäkertomus, johon jokaisen Kekkonen elämästä kokonaiskuvaa hahmottelvan on hyvä tutustua. Samaa genreä edustaa suurlähettiläs Jaakko Hallaman puolisoilta Anita Hallamalta vuonna 2001 ilmestynyt *Sydämen kieltä sydämelle*, jossa Hallama kuvaa päiväkirjamuistiinpanojensa pohjalta omaa pitkäaikaista seurusteluaan Kekkonen kanssa.

Maarit Tyrkkö oli 1970-luvun alkupuolella *Suomen Kuvalehden* nuori tähtitoimittaja, joka lähetettiin tekemään haastatteluja niin kotimaisista kuin ulkomaalaistakin kuuluisuuksista. Tyrkkö ja Kekkonen kohtasivat ensimmäisen kerran syksyllä 1973, kun *Suomen Kuvalehti* teki jutun Ilja Glazunovista, joka maalasi Tamminiemessä aiemmin esillä olleen presidentin muotokuvan. Kekkonen tutustui Tyrkköön paremmin syksyllä 1974 Meilahden sairaalassa, kun hän teki haastattelun eturauhaselektauksesta toipuvasta presidenttistä. Kekkonen kertoi *Suomen Kuvalehdessä* avoimesti leikkauksestaan ja laski jutustelun lomassa toimittajan kanssa leikkiä.

Loppuvuodesta 1974 Urho Kekkonen pitkäaikainen puoliso Sylvi Kekkonen kuoli ja Tyrkkö sai laatia hänestä muistoartikkelin *Suomen Kuvalehteen*. Toimitustyön lomassa Tyrkkö pääsi presidentinlinnaan järjestämään presidentin valokuva-kokoelmaa. Seuraavana keväänä tähtitoimittaja järjesti itsensä mukaan presidentin seurueeseen sen suunnatessa yksityiskoneella vie-

railulle Jugoslaviaan. Kymmenen vuotta aiemmin Anita Hallaman ja Kekkonen suhde oli tiivistynyt Jugoslavian vierailulla, ja nyt tällä matkalla oli merkitystä läheisemmälle tutustumiselle Maarit Tyrkköön. Vappuna 1975 Tyrkkö sai kutsun Lappiin suuntautuvalla presidentin perinteiselle loppukevään hiihtoretelle. Sen alla Kekkonen lähetti Tyrkköle ensimmäisen kirjeen, jossa toimittaja-tittelin rinnalle puhuttelussa oli ilmestynyt "Rakas Maarit!" Kirje sai vastaanottojansa hämilleen, mutta Maarit Tyrkkö päätti jatkaa yhteydenpitoa presidenttiin ja katsoa, mitä tulevaisuus tuo tullessaan.

Nyt julkaistun kirjan keskiössä on vuosi 1975, joka oli Helsingin ETY-kokouksen myötä Kekkonen poliittisen uran huippuhetki. Maarit Tyrkkö kuvaa suhdettaan Kekkonen omasta näkökulmastaan ja sen päälähteenä ovat hänen päiväkirjansa, magnetofoninauhut ja Kekkoselta saadut kirjeet. Lukiessa on hyvä muistaa, että kyseessä on nimenomaan yhden näkökulman tuova muistelu, ei alaviitteillä tehty historian-tutkimus. Kokonaiskuvan hahmottamista vaikeuttaa se, että tarinan toinen päähenkilö on aikaa sitten edesmennyt ja kertoo kirjallisessa jäämistössään hyvin vähän suhteestaan Tyrkköön. Maarit Tyrkön Tamminiemeen lähettämät ihailevat kirjeet presidentti on jättänyt Orimattilan arkistoon tallettamatta. Tämä tukee olettamusta, että Kekkonen muutoinkin valikoi, mitä materiaalia hän näki tarpeelliseksi tallettaa jälkipolville. 2000-luvun alussa julkaistuissa päiväkirjoissaan Kekkonen keskittyy politiikkaan ja yksityiselämä jää sivuosaan. Päiväkirjoissa yhteydenpito Tyrkköön näytetty satunnaisina puhelinkeskusteluina ja osallistumisina Tamminiemen illanistujaisiin.

Urho Kekkoselle politiikka oli elämäntapa, jolle myös läheiset ihmissuhteet olivat enemmän tai vä-

hemmän alistaisia. Julkisuudessa Kekkonen usein harmitteli kansansuosioistaan huolimatta sitä, että presidentin virka on yksinäisen miehen työ. Loppukesästä 1975 Kekkonen arvioi Tyrkköle työnsä arkea varsin inhorealistisesti toden, ettei "elämä olisi niin vaikeaa, ellei minulla olisi tällaista tiettyyn tehtävään liittyvää saatanan tunarin osaa." Monet odottivat etukäteen Tyrkön muistelmita vastausta siihen, kuinka syvälinen hänen suhteensa presidentti Kekkoseen lopulta oli. Muistelmateos on sikäli taitavasti kirjoitettu, että tämä ei selviä lukijalle vielä viimeisellä sivullakaan. Tyrkkö sanoittaa kuitenkin sellaista, mitä ylipäättänsä kenen tahansa on läheisissä ihmissuhteissa vaikea sanoittaa. Hän menee niin pitkälle, että oikeastaan tämän enempää lukija ei voi kohtuudella odottaa.

Kekkonen suhde Maarit Tyrkköön oli ystävyyttä enemmän, mutta Tyrkkö toimi myös Kekkonen eräänlaisena apulaissihteerinä avustaan häntä kirjallisissa tehtävissä ja toimi tämän viestinviejänä Tamminiemen ulkopuolella. Kekkonen ja Tyrkön suhteessa onkin havaittavissa samoja piirteitä kuin hänen seurustelussaan toimittaja Anne-Marie Snellmanin kanssa 1950- ja 1960-luvuilla. Kekkonen luotettuna Maarit Tyrkkö pääsi 1970-luvun puolivälissä mukaan myös Kekkonen pieneen luottutujen ystävien piiriin. Tämän joukon ytimessä oli presidentin terveyttä jatkuvasti tarkkaillut henkilöäkäri Rikke Sotamaa ja tamperelainen kauppaneuvos Kalle Kaihari, joka oli myös merkittävä yhteiskunnallinen taustavaikuttaja. Kirjan lehdillä esiintyy toistuvasti myös presidentin ensimmäisen adjutanttin tehtävää 1970-luvun puolivälissä hoitanut Bo "Bubi" Klenberg. Vahvana vallankäyttäjänä tunnettu Kekkonen valitsi tarkoin ne ihmiset, joiden seurassa hän rentoutui ja näytti persoonastaan pehmeämmän puolen.

Tyttö ja nauhuri avaa lukijoille ikkunan Urho Kekkonen aiemmin tuntemattomaan yksityiselämän osaan. Kekosta selvästi miellytti 27-vuotiaassa toimittajassa kyky rohkeaan ja tasapuoliseen keskusteluun hänen kanssaan. Kekkonen myös arvosti Tyrkön huumorintajua ja nuoruuden mukanaan tuomaa elämäniloa. Yhteisissä puhe-linkeskusteluissa ja hetkissä Sotamaan ja Kaiharin piilopirteillä unohtuivat työn kuormat ja iän mukanaan tuomat vaivat. Seurustelu Maarit Tyrkön kanssa oli yksi niitä syitä, jotka antoivat Kekkoselle voimia jatkaa presidenttinä vielä senkin yli, kun iän ja terveyden puolesta olisi ollut aika jäädä viettämään eläkepäiviä.

1970-luvun Suomessa julkilausematon periaate oli, että presidentin yksityiselämästä ja terveydentilasta oli soveliaasta kertoa etupäässä vain myönteisiä asioita, jotka vahvistivat hänen valtiomiesimagoaan. Kekkonen läheisestä suhteesta itseään 47 vuotta nuorempaan toimittajaan tiesivät varmasti niin kukkalähetyksiä toimittaneet varusmieslähetit kuin myös monet Tyrkön toimittajakollegat. Kukaan ei nähnyt tarpeelliseksi tehdä asiasta julkista numeroa. Valtiomieskulttia oli mukana lujittamassa myös juorulehtenä tunnettu *Hymy*, joka imarteli Kekosta valitsemalla hänet yleisöäänestyksen pohjalta Suomen vuoden 1975 seksikkäimmäksi mieheksi.

Tyttö ja nauhuri onkin kertomus myös siitä, kuinka hyvin Kekkonen ja hän lähipiirinsä osasi ja pystyi laajojen lehdistökontaktiensa avulla muokkaamaan presidentin julkisuuskuvan 1970-luvulla mieleisekseen. Mediakuvan ytimessä oli urheilullisuus ja ylitiöterveelliset elämäntavat. Yli 70-vuotiaalla presidentillä oli testeissä todettu 40-vuotiaan kunto ja hänen kerrottiin hiihtävän talvessa yli tuhat kilometriä. Se, että selvitäkseen vuoden 1975 ETYK:sta presidentti

tarvitsi Richard Sotamaan määräämiä voimakkaita kipulääkkeitä, ei sopinut julkikuvaan toisin kuin onnistunut eturauhasleikkaus. Kekkonen aikana presidentin julkisen ja yksityisen raja oli häilyvä ja vaihteli tarpeen mukaan.

Maarit Tyrkön muistelmien syyskuun 2014 alussa saama mediahuomio osoittaa, kuinka Urho Kekkonen elämästä julkisuuteen aukeavat sivut kiehtovat suomalaisia yhä vuosikymmeniä myöhemmin. Nyt halutaan keskustella avoimesti sellaisesta mistä 30 vuotta sitten nähtiin soveliaammaksi vaieta. Tänä päivänä presidentin monivuotinen seurustelusuhde tuskin olisi mahdollinen ilman, että lehdistö tai vähintäänkin sosiaalinen media toisi sen koko kansan tietoisuuteen. Se, onko johtavien poliitikkojen yksityiselämän tirkistely nykyisessä laajuudessaan tarpeen, on kokonaan toinen kysymys.

Tyttö ja nauhuri voidaan nähdä Maarit Tyrkön kirjoittamana lukuina Kekkonen alkutekijöihinsä jääneisiin muistelmiin. Lukija jää mielenkiinnolla odottamaan Tyrkön lupamaa 1970-luvun puolivälistä syksyyn 1981 ulottuvaa jatkoosaa. Tämä teos ehkä tuo uusia näkökulmia siihen, miten Kekkonen pystyi viimeisen presidenttikautensa aikana hoitamaan virkatehtäviään terveyden heikkenemisestä huolimatta.

VILLE JALOVAARA
HELSINGIN YLIOPISTO

Metodiopas kristinuskon historian menetelmiin

Jaakko Olavi Antila, Esko M. Laine & Juha Meriläinen (toim.): Kristinuskon historian tutkimusala ja metodit. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 226, Suomen Kirkkohistoriallinen seura 2013. 338 s. ISBN 978-952-5031-75-1.

Suomen kirkkohistoriallisen seuran julkaisu *Kristinuskon historian tutkimusala ja metodit* esitellään teoksen johdannossa eräänlaiseksi sisarteokseksi seuran kahta vuotta aiemmin julkaisemalle kokoomateokselle *Yleisen kirkkohistorian lähteet ja tutkimus*. Kirjoilla onkin monia yhteisiä piirteitä, sillä metodien ja lähteiden tiukka erottelu toisistaan ei ole helppoa, eikä aina mahdollistakaan. Niinpä osa käsillä olevan teoksen artikkeleista ottaa lähtökohdakseen jonkun lähde-ryhmän, esimerkiksi Lars-Folke Landgrén aikakaus- ja sanomalehdet, ja pyrkii sitten pohtimaan niitä metodisia vaihtoehtoja, joita tutkijalle on tarjolla.

Pääpaino teoksessa on kuitenkin erilaisissa tutkimusaloissa ja niiden menetelmissä. Kirjassa paneudutaan esimerkiksi arjen historiaan (Esko M. Laine), psykohistoriaan (Pekka Lund), käsitehistoriaan (Minna Ahokas), hallintohistoriaan (Jaakko Olavi Antila) ja ylijarjaiseen historiaan (Juha Meriläinen). Artikkeleita on kaikkiaan 19, mutta osaa niistä täydentävät eri kirjoittajien lyhyemmät katsaukset tarkempiin aihepiireihin tai lähde-ryhmiin. Esimerkiksi Hanna Pirisen artikkelia kirkkotaiteesta seuraa neljä lyhyempää katsausta muihin taidemuotoihin, jotka suuntautuvat kirkkorakennuksiin (Markus Hiekkänen), kaunokirjallisuuteen

(Ilkka Huhta), elokuvaan ja televisioon (Jussi Haavisto) sekä teatteiin (Mikko-Olavi Seppälä).

Teoksen johdannossa kirjan tavoitteeksi asetetaan yhtäältä toimiminen tuoreita metodeja ja tutkimusaloja avaavana oppikirjana kirkkohistorian ja laajemminkin teologisten alojen ja historiatieteiden opiskelijoille. Toisaalta sille annetaan rooli yleisempänä kristinuskon historiaa esittelevänä tietokirjana. Näistä ensimmäinen tavoite näkyy melko selvästi läpi kirjan. Useissa artikkeleissa on sisäänkirjoitettuna pyrkimys johdattaa opinnäytetyöntekijää jonkin tutkimusmetodin pariin ja antaa tietoa alan tutkimusperinteestä. Suurensa osassa artikkeleita pyritään myös käytännönläheisyyteen tutkimusesimerkin avulla. Tämä tavoite sinällään on hyvä, mutta artikkeleissa se ei aina toimi toivotulla tavalla, vaan käytännön esimerkki jää lyhyeksi sivuhuomautukseksi.

Metodin tuominen käytäntöön onnistuu hyvin esimerkiksi Tuija Laineen artikkelissa ”Kirjahistoria ja spiritualiteetti”, jossa huomio on 1600–1700-lukujen hengellisessä kirjallisuudessa ja kirjahistorian tarjoamissa mahdollisuuksissa hengellisen elämän tutkimukselle. Tämä suhteellisen tiukka rajaus ja lähteiden analysointi artikkelin edetessä konkretisoi metodia. Vielä tiukemmin käytännönläheisyys näkyy Niko Huttusen artikkelissa ”Intertekstuaalisuus, reseptiohistoriallinen ja vaikutushistoriallinen analyysi”, jossa yhden tarinan avulla tarkastellaan otsikossa esitettyjä tutkimustapoja ja tuodaan analyysi lähelle lukijaa.

Opiskelijoiden ohjaaminen nousee esiin myös kirjan päättävässä erillisessä artikkelissa, jossa Mikko Ketola ja Markus Hiekkänen antavat käytännöllisiä ohjeita tutkielman tekoa aloittaville. Tietystä mielessä opiskelijälähtöisyys hie-man syö kirjan toista tavoitetta toimia yleisenä tietokirjana kristinuskon historian teemoista ja lähesty-

mistavoista. Keskivertolukijaa ohjaava ote saattaa osassa artikkeleita jopa vaivaannuttaa. Tämä ei poista kuitenkaan sitä tosiasiaa, että jotkut artikkeleista taittavat hyvin myös tietokirjan sisällöksi. Esimerkiksi Ilkka Huhdan artikkeli ”Herätysliikehistoria” oli aihepiiriä tuntemattomalle erinomaisen johdatus alan suomalaisen tutkimusperinteeseen ja myös niihin haasteisiin, joita herätysliikkeitä tutkiva voi kohdata. Spesifistä aiheestaan huolimatta myös Tuomas Heikkilän artikkeli tietokoneen käytöstä stemmatologisessa (tekstikirittisessä) tutkimuksessa istuu hyvin tietokirjatekstin muotoon. Samoin Päivi Salmesvuoren artikkeli ”Biografia ja kirkkohistorian tutkimus”, joka lähtee liikkeelle evankeliumeista ja marttyirikertomuksista ja päättyy 1900-luvun kautta moderniin biografiseen tutkimukseen osoittaen, miten erilaisista lähtökohdista ja tavoitteista elämäkertoja on eri aikoina kirjoitettu, toiminee kiinnostavana lukukokemuksena myös suuremmalle yleisölle.

Kuten teoksen otsikosta ja johdannosta käy ilmi, kirjoittajat ovat halunneet kirkkohistorian sijaan puhua kristinuskon historiasta. Lisäksi he haluavat korostaa eri lähestymistapojen monimuotoisuutta ja niitä uusia näkökulmia, joita kirkkohistoriaan on viime vuosikymmeninä omaksuttu. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että kirja jakaantuu neljään pääosaan ”Ihminen, koti ja perhe”, ”Ihminen kulttuurisena toimijana”, ”Liikkeet instituutiot ja yhteiskunta” ja ”Kansainvälinen ja ylikansallinen toiminta”. Näistä kaksi ensimmäistä edustavat ehkä selvimmän perinteisen ja tiukimman kirkkohistoriallisen määrittelyn ulkopuolelle jääneitä tutkimuksen osa-alueita, mutta osoittavat viime vuosikymmenten virtausten historian tutkimuksessa saavuttaneen myös kirkkohistorian. Monessa kohdin teosta huomioidaankin kristinuskon/kirkkohistorian ja muun historian-

tutkimuksen samankaltaisuus ja kirjoittajakuntaan on otettu mukaan myös muita kuin kirkkohistorioitsijoita. Myös artikkeleiden lopussa olevat listat suositeltavasta lukemisesta osoittavat, että rajat kirkkohistorian ja muun historian välillä eivät ole ylittämättömiä. Kristinuskon historiasta ollaan kiinnostuneita myös kirkkohistorian ulkopuolella, minkä tuo esiin esimerkiksi Seija Jalaginin artikkeli lähetystyön historiasta. Toisaalta teos osoittaa selvästi, miten muun historian tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät palvelevat kristinuskon ja kirkkojen tutkimusta ja eron tekeminen kirkkohistorian ja muiden historioiden välille onkin useimmiten turhaa – samankaltaisilla menetelmillä voidaan tarkastella niin uskonnollisia kuin sekulaarejakin teemoja.

Parhaiten teos palvelee todennäköisesti (kristinuskon) historiasta opinnäytetyötään tekevää opiskelijaa yksittäisinä artikkeleina. Ne johdattavat tietyn tutkimusmenetelmän tai metodin käytön pariin, sen tutkimustraditioon ja antavat vinkkejä alan keskeisestä kirjallisuudesta. Kirjan sanoma opinnäytetyön tekijälle tuntuu olevan, että metodien valinta on tärkeää, mutta ei mahdollontta ja että kyllä se pro gradu valmistuu.

MERI HEINONEN
TURUN YLIOPISTO

Historianopetukseen kohdistuu paineita

Tony Taylor & Robert Guyver (toim.): History Wars and the Classroom. Global Perspectives. Information Age Publishing 2012. 205 s. ISBN 978-1-61735-526-4.

Monenlaiset paineet näkyvät käynnissä olevassa opetussuunnitelmatyössä, jonka tarkoitus on saada aikaan uudet linjaukset historianopetukselle Suomen peruskoulussa. Lukuisat yhteisöt ja yksittäiset kansalaiset ovat pyrkinet vaikuttamaan opetuksen sisältöön. Keskustelu ei ole kuitenkaan kärjistynyt sellaisiksi voimainkoetuksiksi, jollaisia olemme saaneet seurata kahden viime vuosikymmenen aikana maailmalla. Historianopetus on ollut median ja poliitikkojen hampaissa tavalla, joka on johtanut puheeseen historiasodista.

Hiljattain julkaistu antologia pyrkii selittämään, mistä historiasodissa on kyse. Teoksen toimittaneilla historiandidaktikoilla, Tony Taylorilla ja Robert Guyverillä, on omakohtaista kokemusta sodan juoksuhaudoista edellisen johdetua Australiassa tutkimusta historianopetuksen tilasta ja jälkimmäisen osallistuttua Englannin kansallisen opetussuunnitelman historiaosuuden laatimiseen. Kirjan toimittajat pitävät käsitettä osuvana kuvaamaan kamppailujen luonnetta, vaikka joidenkin mielestä puheet historiasodista voitaisiin lopettaa, koska ne ovat liioittelevia ja vahingoittavat historiakasvatuksen alalla toimivien yhteistyötä.

Historiasodista puhuminen on ollut ennen muuta angloamerikkalainen ilmiö. Manner-Euroopassa on puhuttu lievemmillä käsitteillä.

Kanadassa Jack Granatsteinin *Who killed Canadian history?* (1998) oli bestseller ja Australiassa Keith Windschuttlen *The killing of history* (1994) vastaavanlainen myyntimenestys. Sotainen termistö on näkynyt myös Yhdysvalloissa, jossa Edward Linenthalin ja Tom Engelhardtin *History wars: the Enola Gay and other battles* (1996) sekä Gary Nashin, Charlotte Crabtreen ja Ross E. Dunningin *History on trial: Culture wars and the teaching of the past* (1997) puretuivat kysymykseen, mitä oman maansa historiasta suurelle yleisölle saa ja mitä pitää kertoa.

History wars and the classroom valottaa historianopetuksen sisältöä ja suunnasta kymmenessä maassa käytyjä kiistoja. Kovinta retoriikkaa teoksessa viljelee Tony Taylor, jonka artikkelissa toistuvat sodan kielikuvat. Keith C. Barton puolestaan arvostelee sotaretoriikan vastaamattomuutta todellisuuden kanssa. Muut kirjoittajat asettuvat näkemyksissään näiden kahden ääripään välille. Kustantaja voisi syyttää vääränlaisesta mainonnasta, sillä kirjassa puhutaan loppujen lopuksi vähän varsinaisista historiasodista. Harhaanjohtavasta – mutta myyvästä – otisikosta huolimatta teos lunastaa lupauksensa tarjoamalla näkökulman eripuraa nostattaneisiin opetussuunnitelma- ja oppikirjaratkaisuihin ympäri maailman.

Kanadalainen historiandidaktikko Peter Seixas pohtii esipuheessaan kansainvälisen vertailun tarpeellisuutta oppiaineessa, jossa ei ole vastaavaa yhteismitallisuutta kuin matematiikassa, lukutaidossa ja luonnontieteissä, joita mitataan PISA-testein. Teos ei sovellukaan niille, jotka etsivät maidenvälisiä koulutuspoliittisia vertailuja. Historianopetus on politiikan kyllästämä. Historiasodat käydään kansallisella tasolla kansallisista aiheista. Juuri siitä syystä kansalliset olosuhteet on otettava huomioon historianopetusta tarkasteltaessa.

Kirja tarjoaakin tilaisuuden perehtyä eri maiden historianopetuksen kipupisteisiin, jotka nousevat esille kansallisen tason politiikasta.

Kansallisesta luonteesta huolimatta kamppailuja käydään teemoista, jotka koskettavat historianopetusta ympäri maailmaa. Eri maissa, myös Suomessa, pohditaan tällä hetkellä historian asemaa erillisenä oppiaineena, sisältökaanonin ja historiallisen ajattelun keskinäistä suhdetta sekä holokaustiopetuksen sisällyttämistä opetussuunnitelmaan. Kirja tarjoaa näihin teemoihin lisää tietoa.

Tony Taylor kuvaa artikkelissaan paitsi 2000-luvulla Australiassa käynnissä ollutta historiasotaa myös sitä edeltänyttä kiistaa, joka liittyi historian sisällyttämiseen ympäristöä ja yhteiskuntaa tarkastelevaan oppiainekoosteeseen yhdessä maantiedon, yhteiskuntaopin ja filosofian kanssa. Ratkaisuihin johti historianopetuksen alennustilaan ja historian opintoihin hakeutuvien määrän vähenemiseen. Suunnitelmissa eri oppiaineita eheyttävä opiskelu näyttää hyvältä, mutta Australian tapaus osoittaa, etteivät kaikki opettajat kykene opettamaan eri tiedonaloja niille ominaisilla tavoilla eikä eheyttämällä näin saavuteta toivottuja tuloksia.

Ruth Sandwell puolestaan tarkastelee Kanadassa historianopetuksesta käytyjä kamppailuja. Valtaosa hänen haastattelemistaan historioitsijoista, opettajista ja didaktikoista liitti historiasodan käsitteen pelkästään *Who killed Canadian history?* -teoksesta käytyyn debattiin. Se oli yhtenäistä kansallista historian kaanonin vaatimien ryhmän viimeinen yritys muuttaa historianopetuksen suuntaa. Sandwellin mukaan moniperspektiivinen ja erilaisuuden huomioon ottava historianopetus on Kanadassa vakiinnuttanut asemansa niin vahvasti, ettei edes Jack Granatsteinin bestsellerin käynnistämällä keskustelulla ollut siihen vaikutusta.

Saksassa Sylvia Semmet kantaa huolta nuorten haluttomuudesta hyväksyä heille ylhäältä säilytettyä vastuunkantoa holokaustista. Hänen mukaansa tämä johtuu holokaustiopetuksen synkronoinnin puutteesta, mikä on johtanut aihepiiriin ylikuormittumiseen nuorten opinnoissa. Kun aihetta käsitellään historian lisäksi yhteiskuntaopissa, uskonnossa ja äidinkielen tunneilla, oppilaat ovat alkaneet sulkea siltä korvansa. Semmetin mukaan ilmiö ei ole yksinomaan saksalainen, vaan samaa on nähtävissä monissa Euroopan maissa.

Australian, Kanadan ja Saksan historianopetusta käsittelevillä artikkeleilla on annettavaa meillä käynnissä olevaan keskusteluun: uudessa opetussuunnitelmassa koulut veloitetaan toteuttamaan eheyttäviä opintojaksoja, historian opetussuunnitelmaan vaaditaan sisältöjen kaanonina ja Opetushallituksen johtavat virkamiehet näyttävät uskovan kansainvälisten joukkotuhonnan monisanaisen kirjaamisen voimaan. Teos tarjoaa näihin teemoihin kansainvälisten näkökulman.

Teoksesta saa myös käsityksen Argentiinan, Japanin, Uuden-Seelannin, Venäjän, Etelä-Afrikan, Englannin ja Yhdysvaltojen historianopetuksesta käytävistä kiistoista, joskin monien antologioiden tapan osa artikkeleista puretuu annettuun teemaan toisia taitavammin. Englannin kansallisen opetussuunnitelman laadintaa kuvaava artikkeli pursuaa nimiä ja yksityiskohtia, jotka tekevät lukukokemuksesta raskaan Englannin tilannetta tarkemmin tuntemattomalle. Muutamissa artikkeleissa olisi kaivannut enemmän todistusvoimaa esitetyille väitteille. Viitettä kaipaaisi esimerkiksi Keith C. Bartonin esittämä toteamus, jonka mukaan Yhdysvalloissa historianopetuksesta käydylle kamppailulla on ollut vain vähäinen vaikutus varsinaiseen koulutyöhön. Arvostelun kirjoittamishetkellä Yhdysvalloista

kantautuvat tiedot – muun muassa historianopetuksesta johtuneet koululakot – puhuvat eri kieleltä.

Historianopetuksesta käydään jatkuvaa kamppailua. Joka kerta historian opetussuunnitelmaa uudistettaessa Suomessakin löytyy tahoja, jotka haluavat jättää omat puumerkinsä. Niin tälläkin kertaa. Sotaa tilanteesta ei synny, mutta se osoittaa, kuinka poliittisesti kyllästettyä historianopetus on.

JUKKA RANTALA
HELSINGIN YLIOPISTO

Yks' tavallinen Canth

Minna Maijala: Herkkä, hellä, hehkuva Minna Canth. Otava 2014. 431 s. ISBN 978-951-1-23656-6.

Jostain syystä Minna Canthin (1844–1897) julkisuuskuva pyrkii mielessäni sekoittumaan Englannin kuningatar Viktoriaan (1819–1901), jonka 1800-luvun lopun taiteilijat esittivät usein eräänlaisena imperiumin matriarkkana. Kirjallisuushistorioitsija ja tietokirjailija Minna Maijalan Canth-elämäkerta *Herkkä, hellä, hehkuva Minna Canth* panee pohtimaan, ettei assosiaatio ehkä ole aivan mahdollon. Maijalan mukaan Canthin elämää sivuavat teokset, elämäkerrat, tutkimukset ja fiktiot, ovat luoneet tarkoituksellisesti kuvaa suomalaisen kulttuurin taistelevasta äitihahmosta, joka kypsytteli salongissaan paitsi uusia yhteiskunnallisia aatteita, myös kultaista taitelijasukupolvea Ahoineen, Erkoineen ja Järnefelteineen. Piintynyt ajatus autoritaarisesta ”amatsoni-Minnasta” on lähtökohta, jota vasten Maijala rakentaa omaa tulkintaansa. Hän pyrkii luomaan

kriittisen valotuksen vakiintuneeseen Canth-kuvastoon painottamalla poliittisen ja julkisen sijasta arkea, rutiineja ja Canthin elämäkaaren katkoksia. ”Missä on yksityinen Minna Canth”, kysyy Maijala johdantoluvussaan: yksityisyyden ja tavallisuuden kaltaisista käsitteistä rakentuu elämäkerran ydinteema, jota tekijä kuljettaa vaihtelevien kontekstien läpi.

Maijala on valinnut työnsä päälähteeksi Canthin kirjeenvaihdon, joka täydentyy päivä- ja muistikirjoilla ja muilla Canthin perhepiiriin arkea valottavilla dokumenteilla. Hän lähestyy aineistoaan historian-tutkijalle tutun kaksoisdynamiikan välityksellä. Yhtäältä kirjeiden kautta on ollut mahdollista rekonstruoida yksityisen Minna Canthin olemusta, toisaalta niiden perusteella on hahmoteltu myös laajempaa näkökulmaa Canthin aikalaiskulttuuriin. Fokus tarkentuu 1800-luvun loppupuolen kirjallisuusinstituutioiden ja Canthin oman kirjailijaidentiteetin kohdalla. Kirjailijauraa koskevassa analyysissä Maijala toteaa pitäneensä tarkoituksellista välimatkaa vuosisadan vaihteen ideologisiin jännitteisiin. Hänen mukaansa Canthista luotu taiteilijakuva ja hänen kaukokirjallinen tuotantonsa ovat tulleet turhan usein arvotetuiksi poliittisen naiskysymyksen tai kirjailijan oman sukupuolen luomien oletusarvojen pohjalta. Tämän asetelman uudelleentulkintaa Maijala pitää työnsä yhtenä päätavoitteena.

Historiantutkijan luennassa Maijalan Canth-elämäkerta hakee väkisin kaikupohjaa oman tieteenalan teoreettisesta nykykeskustelusta. Tutkimuskentällä on pohdittu elämäkerrallisuuden mahdollisuuksia sekä metodologiana että kirjallisen esittämisen keinona. Uusien linjausten yhteydessä on esiintynyt kritiikkiä perinteistä ”kohdusta hautaan” -elämäkertaan kohtaan, jossa kansallisesti merkittävän kohdehenkilön

elämä kulkee kuin ennalta säädetyn kaavan sanelemana syntymästä lapsuuteen, nuoruuteen, aikuisuuden kukoistukseen ja suurtekoihin, tahtuen niistä kohti vanhuutta ja kuolemaa. Tässä mielessä *Herkkä, hellä, hehkuvainen Minna Canth* sisältää pyrkimyksen kaavan rikkomiseen. Maijala käsittelee Canthin varsinaisen elämänkaaren noin kolmasosalla kirjan kokonaissivumäärästä, jonka jälkeen ote muuttuu temaattisemmaksi ja keskiöön nousee Canthin taiteellisen tuotannon analyysi ja taustoittaminen ajan monimuotoisilla aatevirtauksilla. Teoksen rakenne toimii. Se mahdollistaa virtaviivaisen esityksen Canthin elinvuosista: Maijalan ei tarvitse pitää kohteensa henkilöhistoriaa jatkuvasti esillä ja samalla vältytään punomasta Canthin taide ja sitä ympäröivä tapahtumahistoria keinoitekoisesti yhteen. Tila jää luontevasti auki päätutkimustehtävän kannalta oleellisten teemojen käsitteilylle.

Elämänkaaren keskittyvän jakson kiintoisinta antia on tulkinta Minna Canthin ja aviomies Johan Ferdinand Canthin (1835–1879) välisestä suhteesta, jonka Maijala tekee päinvastaisin painotuksin kuin edellisistä Canth-biografeista vaikutusvaltaisain Lucina Hagman (1853–1946). Vuosina 1906 ja 1911 ilmestyneessä Canth-elämäkerrassaan Hagman kuvasi lehtori Ferdinand Canthin epäsosiaaliseksi tyranniksi, jonka ikeestä Minnan oli taisteltava itsensä irti kyetäkseen elämään ja toimimaan julkisuudessa omilla ehdoillaan. Juuri tässä yhteydessä Maijala saa aineistostaan paljon irti. Hän osoittaa lehtori Canthin olleen kaikkea muuta kuin jurottava erakko. Maijala kuvaa uskottavasti, kuinka eksentrisen Ferdinand Canth ei piitannut lukeneiston seuraelämästä, mutta kantoi silti huolta niin perheestään kuin fennomaanisesta edistysihanteestakin ja työskenteli näiden kiintopisteiden hyväksi yh-

dessä vaimonsa kanssa. Esimerkkinä Maijala käyttää vuotta 1875, jolloin Ferdinand Canth toimi sanomalehti *Keski-Suomen* päätoimittajana. Tämän jakson aikana Minna Canth pääsi kosketuksiin julkisen kirjoittamisen kanssa: lehden kautta hän sai äänensä kuuluviin sekä novellistina että yhteiskuntakriittikkona. Avioparin vaalima uudistushenkinen idealismi leimahti raittiuskysymyksen yhteydessä. Canthien yhteinen kirjoittelu viinan kiroja vastaan sai niin intensiivisen luonteen, että viinanpolttimon omistanut kustantaja katsoi parhaaksi antaa molemmille lähtöpassin. Myöhemmin *Keski-Suomesta* erotetut Canthit palkattiin – jälleen yksikkönä – toimittamaan *Päijänne*-lehteä.

Maijalan tekemät Canth-päivitykset ovat osuvia useammassakin mielessä. Ensinnäkin kuva Ferdinand Canthista saa hänen käsitteilyssään oikeutta tekevää lisävalaistusta: Maijalan mukaan lehtori Canthin synkkä hahmo on ollut sitkeä myytti suomalaisen kirjallisuushistorian varjoissa, vaikka sen perusteet ovat juontuneet ennemmin 1800-luvun romaanikirjallisuuden tunnekirjosta, kuin konkreettisista lähteistä. Tämän myytin tuulettaminen on paitsi tutkimuseettisesti oikein, se myös konkretisoi Maijalan pyrkimystä luoda kriittinen katse 1800-luvun lopun sukupuolijärjestelmään ja sen kytkentöihin osaksi ajan naiskirjailijuutta. Maijalan tulkinnassa avioliitto on oleellinen tekijä Canthin kirjailijauran kannalta, mutta sen ydinsältö ei ilmene sukupuolten konfliktissa vaan suhteen monikeroksisuudessa, jossa julkisen kirjoittamisen, arjen askareiden ja avioliittoinstituution silloisten pelisääntöjen opettelu sulautuvat yhteen. Samalla Maijala tulee havainnollistaneeksi sukupuoli- ja perhehistorian piirissä esiin tuotua ajatusta vuosisadan vaihteen kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän sisällä toimivista harmaista vyöhykkeis-

tä, joilla arjen toiminta saattoi saada lohkoutuneita rooliodotuksia ylittäviä muotoja.

Aiemmissa arvosteluissa *Herkkä, hellä, hehkuvainen Minna Canth* on niittänyt kiitosta yksityiskohtaisesta ja laajasti taustoitettusta teosanalyysistaan. Myös historiantutkimuksen näkökulmasta katsottuna Maijalan teos pitää sen, minkä johdannossa lupaa. Radikaalin naisasia-Minnan rinnalle hahmottuu kuva laajasti lukeneesta ja kansainvälisiä virtauksia omintakeisesti muokanneesta intellektuelli-Minnasta, joka asetti rohkeasti taiteensa ja oman persoonansa uusien aatteiden kokeilukentäksi. Maijala painottaa erityisesti vuosisadan vaihteen psykologian ja lääketieteen tuottamien käsitysten merkitystä Canthin ajattelun perustana. Richard von Krafft-Ebingin ja Jean-Martin Charcot'n kaltaisten modernin psykologian pioneerien teorit on istutettu asiantuntevasti valaisemaan Canthin teoksissa viliseviä viittauksia hysteriaan, neurasteeniaan, hypokondriaan ja muihin aikalaisia askarruttaneisiin käsitteisiin. Toisaalta Maijala inhimillistää aatehistoriallista kontekstia pitämällä ihmissuhteet ja eri ryhmien väliset konfliktit mukana kuvassa. Näin syntyy kiehtovan jännitteinen tulkinta 1800-luvun lopun kirjallisuuden realismiin ja naturalismin vuosisata, joita on kirjallisuushistorioissa usein kohdeltu tieteen generoiman ”järjen aikakauden” sillanpääasemana. Maijalan luomasta näkökulmasta välittyy, kuinka tieteelliset teorit, viileä analyttisyys ja rationalismi jäivät usein tyhjiksi käsitteiksi henkilö- ja ryhmäkohtaisten erimielisyyksien tai törmäyvien ideologioiden temmellyksessä. 1800-luvun loppu oli Canthille ja hänen lähipiirilleen repivien intohimojen ja irtiottojen aikaa.

Uskontoon liittyvät kysymykset olivat omiaan kuumentamaan suomalaisälymystön tunteita. Myös Canthin julkisuuskuvassa on

paljon aineksia, jotka palautuvat julkisuudessa käytyyn uskontokeskusteluun. Majjala luo tuoretta valoa Canthin uskontosuhteeseen korostamalla, kuinka tämä julkisuudessa esittämästään uskontokritiikistä huolimatta ajatteli, kirjoitti ja myös eli uskontoa arjen erottamattomana osana. Canth ei ollut uskonnon vihollinen, vaan etsi päinvastoin kestäväää perustaa uskonnollisuudelleen tutkimalla kristillisiä tekstejä sekä tuolloin vaikuttaneita uususkonnollisia virtauksia, kuten spiritualismia, teosofiaa ja tolstoilaisuutta. Majjala pyrki avaamaan myös näiden vähemmän tunnettujen liikkeiden merkityksiä Canthin ajattelun taustalla, mutta tässä kohdin analyysi ja sen kytkeä vuosisadan vaihteen uskonnollisuuden kenttään jää ohueksi. Varsinkin Canthia innoittaneiden spiritualismin ja teosofian ilmentämä 1800-luvun lopun okkultismi-innostus typistyy aatteellisen kuriositeetin rooliin, vaikka aikalaiskulttuurin näkökulmasta katsottuna asetelma oli ai-

van toinen. Nyt taustoituksesta jää puuttumaan kytkeä 2000-luvun aikana tehtyyn taidehistorian- ja historian tutkimukseen, jossa on osoitettu, kuinka juuri vuosisadan vaihteen kansainvälisesti orientoitunut älymystö – Canthin leimallisin vertaisryhmä – hakeutui sankoin joukoin okkulttisten virtausten piiriin etsimään sovutusta tieteellisten ja uskonnollisten käsitysten välille syntyneisiin ristiriitoihin.

Kokonaisuutena *Herkkä, hellä, hehkuvainen Minna Canth* on taiten tehty päivitys kansallisesta ikonista. Se onnistuu uudistamaan kuvaa tunnustetusta taiteilijasta ja yhteiskunnallisesta vaikuttajasta. Lisäksi se tuo näkyviin myös epävarman, jopa epävakaa Canthin, jonka oli toisinaan annosteltava voimansa siten, että ne riittivät rimaa hipoen kaupan ja perheen edellyttämien rutiinien hoitoon. Oli aikoja, jolloin Canthille oli täytymys selviytyä päivän päätteeksi nukkumaan nuorimman tyttärensä viereen. Toisaalta Majjalan tulkinta herättää myös historioitsijan

alati epäilevät vaistot. Päivittämisen käsite välähtelee toistuvasti mielessä teosta lukiessa, ja joiltain osin perheen, arjen paineiden ja taiteellis-poliittisen kunnianhimon ristiaallokossa luoviva Canth tuntuu ehkä liiankin tutulta. Majjalan luoma Canth-kuva on jokseenkin avoimesti viritetty resonomaan sen todellisuuden kanssa, joka ympäröi 2010-luvun arkipäivässä eläviä. Lukijan ratkaistavaksi jääköön hankala kysymys, miten hyvin asetelma istuu ajatukseen yksityisestä Canthista – 1800-luvun loppupuoliskolla eläneestä porvaristaustaisesta ja uskonnollisuuteen taipuvaisesta ex-opettajaseminaarilaisesta, lehtorin leskestä, kauppiasta ja kirjailijasta. Kenties ”Se tavallinen Minna Canth” onkin näennäisessä pienuudessaan pettävän laaja kokonaisuus, joka ei suostu tyhjentyään yhden elämäkerran mittaan.

ANTTI HARMAINEN
TAMPEREEN YLIOPISTO